

Univerzita Palackého v Olomouci

Filosofická fakulta

Katedra psychologie

**HYPNABILITA VE VZTAHU K NĚKTERÝM
DIMENZÍM OSOBNOSTI**

Bakalářská diplomová práce

Autor:

Barbora Zemanová

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Alena Plháková, CSc.

Olomouc

2014

Poděkování

Děkuji paní prof. PhDr. Aleně Plhákové, CSc. za odborné vedení mé bakalářské diplomové práce, za všechny její rady a vstřícnost. Děkuji paní profesorce také za provedení skupinové hypnózy, která byla součástí mého výzkumu.

Moje poděkování patří i studentům prvního ročníku psychologie, kteří se mnou ve výzkumu ochotně spolupracovali.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Hypnabilita ve vztahu k některým dimenzím osobnosti“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V dne

Podpis

OBSAH

ÚVOD.....	5
<u>TEORETICKÁ ČÁST</u>	6
1 Hypnabilita	6
1.1 Historie hypnózy	6
1.2 Definice a podstata hypnózy.....	7
1.3 Definice hypnability	10
1.4 Vlastnosti hypnability.....	11
1.5 Měření hypnability	12
2 Koncept mentálních hranic	15
2.1 Předchůdci konceptu hranic.....	15
2.2 Koncept hranic Ernesta Hartmanna	16
2.3 Měření mentálních hranic	17
2.4 Typy hranic	19
3 Pětifaktorový model osobnosti	23
3.1 Osobnost	23
3.2 Historie pětifaktorového modelu osobnosti a postuláty pětifaktorové teorie osobnosti	23
3.3 Charakteristika škál a subškál NEO osobnostních inventářů	25
4 Schopnost absorpce	31
5 Výzkumy vybraných dimenzí osobnosti	32
<u>VÝZKUMNÁ ČÁST</u>	33
6 Výzkumný problém.....	33
6.1 Výzkumné cíle	33
6.2 Výzkumné hypotézy a výzkumné otázky.....	34
7 Metody sběru dat.....	36

7.1	Harvardská skupinová škála hypnability – HGSHS (<i>Harvard Group Scale of Hypnotic Susceptibility</i>).....	36
7.2	Dotazník hranic osobnosti (Boundary Personality Questionnaire).....	37
7.3	Modifikovaná Tellegenova škála absorpce – MODTAS (<i>The Modified Tellegen Absorption Scale</i>)	38
7.4	NEO pětifaktorový osobnostní inventář – standardizovaná česká verze z NEO – FFI (<i>Five-Factor Inventory</i>)	39
8	Charakteristika základního a výběrového souboru	41
8.1	Základní soubor.....	41
8.2	Výběrový soubor.....	41
9	Průběh výzkumu	44
10	Metody zpracování dat	45
11	Analýza dat, prezentace a interpretace výsledků	46
11.1	Analýza dat.....	46
11.2	Výsledky.....	54
11.3	Platnost hypotéz.....	54
11.4	Výzkumné otázky.....	56
12	Diskuze	58
13	Závěry.....	62
	SOUHRN.....	63
	LITERATURA.....	66
	PŘÍLOHY	71

ÚVOD

Moje bakalářská diplomová práce nese název „Hypnabilita ve vztahu k některým dimenzím osobnosti“. Vybranými dimenzemi osobnosti jsou: koncept mentálních hranic, schopnost absorpce a otevřenost vůči zkušenostem z pětifaktorového modelu osobnosti. Tato bakalářská práce je teoreticko – empirická, jejímž hlavním přínosem je objevení souvislosti mezi hypnabilitou a jmenovanými dimenzemi osobnosti.

Erickson řekl: „*Během hypnózy přestanete užívat své bdělé vědomí; místo něj začnete využívat svou nevědomou mysl. Vzhledem k tomu, že se jedná o nevědomí, víte toho stejně jako ve vědomém stavu, ba dokonce ještě mnohem více*“ (Zeig, 1980 in Zeig, Munion, 2007, s. 64).

Tento výrok zahaluje hypnózu jistým tajemnem. Hypnabilita, která k hypnóze neodmyslitelně patří, je jedním z témat v psychologii, o kterém se stále vedou diskuze. Bylo vysloveno mnoho různých definic, avšak žádná není obecně přijímaná. Hledání souvislosti hypnability s dalšími fenomény je častým předmětem výzkumů, ale žádné závěry těchto výzkumů nejsou univerzální. Ve své práci se proto věnuji ověření vztahu hypnability s nově popsanými dimenzemi osobnosti, které s ní podle některých studií souvisí.

Moje práce je rozdělena na dvě části. V první, teoretické části, shrnu dosavadní teoretické poznatky o hypnabilitě, o konceptu mentálních hranic, o schopnosti absorpce a o pětifaktorovém modelu osobnosti, jehož součástí je otevřenost vůči zkušenosti. V jednotlivých kapitolách tak přiblížím osobnostní vlastnosti, které jsou klíčové pro výzkumný záměr této práce. Zmíním také dotazníky a inventáře, které dané vlastnosti měří, s důrazem na ty, které byly použity v mém výzkumu. Jsou jimi: Harvardská skupinová škála hypnability, Dotazník hranic osobnosti, Modifikovaná Tellegenova škála absorpce a NEO pěti faktorový osobnostní inventář. V poslední kapitole teoretické části předkládám zahraniční studie, které se k této tématice vyjadřují a ze kterých jsem vycházela ve výzkumné části.

V druhé části se věnuji samotnému výzkumu se všemi metodologickými náležitostmi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Hypnabilita

Hypnabilita neodmyslitelně souvisí s hypnózou, proto se v první části tohoto tematického bloku věnuji hypnóze. Představím stručně její historii, vybrané definice a její podstatu.

1.1 Historie hypnózy

Obecně je objevení hypnózy v moderním pojetí připisováno F. A. Mesmerovi, který předpokládal, že je hypnóza následkem živočišného magnetismu a proudícího magnetického fluida. První seriózní výzkumy byly však provedeny skupinou vědců pod vedením B. Franklina. Oboje spadá do 18. století. Podrobnější popis hypnózy z 19. století, který už zahrnoval vliv sugescí, představil de Puységur. Pojem hypnóza v tomtéž století zavedl J. Braid, který byl přesvědčen, že při hypnóze vzniká umělý spánek. Znamějšší z historie hypnózy jsou studie hysterie S. Freuda, kterého inspiroval J. M. Charcot svými demonstracemi hysterického chování vyvolaného v hypnóze. Myšlenky hypnotismu byly přínosné pro vznik německé a rakouské klinické psychologie. Propagovalo se zde terapeutické využití hypnózy, která se vysvětlovala pomocí sugescí. Hlavním průkopníkem hypnotismu byl A. Moll, který se snažil hypnózu zvědečtit (Hoskovec, Hoskovicová, 1998).

V modernější historii hypnózy, ve 20. století, už bylo provedeno mnoho výzkumů a experimentů, vznikaly nové laboratoře. Hypnóza se díky odborným studiím a publikacím zbavovala magické nebo okultistické pověsti. Vyvinulo se několik metod, jak měřit hypnotické chování a objevil se zájem zjistit, s čím dalším hypnotické chování souvisí. Mezi důležité vědce 1. poloviny 20. století patří C. L. Hull se svými výzkumy lidského chování a M. H. Erickson, který postuloval dokonce specifický přístup k hypnóze. Dále se objevuje mnoho dalších osobností, které přispěli k pojetí a výzkumu hypnózy. Některé z nich budou zmíněny v dalších kapitolách mé práce (tamtéž).

V současné době se hypnóza využívá klinicky, třeba při léčbě chronické úzkosti a nespavosti, pro ovládnutí bolesti nebo při poruchách sebekontroly (jako je kouření, obezita). Dále se osvědčila při léčbě fobií. Podle Levitana (1991) by však hypnóza měla

být pouze součástí komplexního terapeutického plánu a pod vedením kompetentních psychologů nebo lékařů. Hypnózy se také používá jako výzkumné metody při studiu duševních onemocnění. Její využití najdeme ale i v dalších oblastech, např. při sportu, kde hypnóza napomáhá budovat sebejistotu a zbavit se strachu. Dále třeba při výsledku svědků, i když hypnóza neplatí za spolehlivou metodu a slouží spíše pro oživení vzpomínek.

1.2 Definice a podstata hypnózy

V předchozí kapitole jsem nastínila stručnou historii hypnózy. V této kapitole představím, jak je hypnóza vlastně definována a co tvoří její podstatu. V literatuře lze nalézt několik různých definicí hypnózy, pocházejících od mnoha autorů. Většina z nich se ale shoduje v tom, že hypnózu umíme sice popsat, resp. popsat projevy hypnotického chování, víme, jak ji navodit a jak ji změřit, ale že nelze podat dostatečně uspokojivé a konečně platné vysvětlení tohoto fenoménu.

Slovo hypnóza je odvozené z řečtiny od jména boha spánku, Hypna. Hypnos sesílal na lidi spánek a sny a podle řecké mytologie byl synem bohyně Noci a bratrem boha smrti, Thanata. Byl zobrazován jako mladík s křídly na ramenou a spáncích. Proto samotnou hypnózu lze považovat za stav změněného vědomí, který je spánku podobný. Základem je vyvolání určitého stavu skrze působení jiné osoby, doprovází jej částečný útlum centrální nervové soustavy (Malina, 2009).

Podle definice APA (Green a kol., 2005) je hypnóza dočasným stavem změněného vědomí, který zahrnuje intenzifikaci pozornosti. Je vyvolán jinou osobou a v důsledku na slovní i jiné podněty této osoby se u hypnotizovaného může spontánně vynořit spousta různých jevů. Podstatou vyvolaných jevů je nějaká změna – vnímání, myšlení, paměti a změna v chování i prožívání.

Podle Perryho (1980) je hypnóza podmíněna heterohypnotickými nebo autohypnotickými podněty, které u subjektu vyvolávají dojem spánku s otevřenými očima, při kterém je zvýšena koncentrace pozornosti a nastupují reakce zvláštních smyslových percepčí, psychických prožitků a motorických úkonů. Podle Orna hypnóza navíc vyžaduje dočasné vzdání se vlastní reality a kritického úsudku (in Hoskovec, Hoskovicová, 1998).

Kilhstrom (2008) považuje hypnózu za specifický druh sociální interakce, při které jedna osoba – subjekt – reaguje na sugesci osoby druhé – hypnotizéra. Výsledkem této interakce jsou různé zážitky, které se týkají změny vnímání, paměti a volního jednání. Podle něj jsou tyto zážitky typicky spojeny se subjektivním přesvědčením, hraničícím

bludem a s nedobrovolným jednáním. Ve stavu, ve kterém se nachází subjekt, tj. v uměle sníženém bdělém vědomí, se disociuje vědomí ve smyslu zaměření pozornosti na hypnotizérovu instrukce.

Jak je patrné, definice jsou si v lecčem podobné, ale lze v nich nalézt i odlišnosti. Obecně bychom definice mohli shrnout do několika kategorií, které zastupují jednotlivé teorie vyjadřující se o hypnóze. Podle Geista se teorie hypnózy dělí do pěti tříd. Jsou jimi teorie psychoanalytické, neurofyzilogické, psychologické, interdisciplinární a parapsychologické. Hilgard (1975) předkládá jiné dělení teorií a klasifikuje teorii podmiňovací, operacionální, psychoanalytickou, teorii více aspektů (Shorova třífaktorová teorie) a neodisociativní (tou je Hilgardova teorie).

Mimo samotnou definici hypnózy je také důležité charakterizovat, co je to hypnotický stav a co je vůbec podstatou hypnózy. Podle Kratochvíla (2011) je hypnotický stav takový stav, který je dosažen při hypnóze a navozuje se pomocí sugescí. Při hypnóze je podstatné reagování na sugesci ze strany tzv. hypnotizéra, tj. přebírat jeho tvrzení bez jakéhokoliv logického ověřování, a přeměňovat tyto sugesci v reálné pocity, představy, přesvědčení nebo reakce. Hypnózu je nutno chápat ve třech dimenzích, a to ve zvýšené sugestibilitě, ve změněném stavu vědomí a ve vztahu k hypnotizérovi. Zvlášť stojí jedna zvláštní schopnost, kterou je právě hypnabilita.

Zvýšená sugestibilita

Sugestibilitou se rozumí schopnost nebo tendence reagovat na sugesci mimovolně, bez kritického zvažování. Předpokládá se, že sugestibilita úzce souvisí s hypnabilitou a zpravidla se základní (bdělá) sugestibilita při navození hypnotického stavu zvýší. Podle Kratochvíla lze tak o sugestibilitě ve vztahu k hypnóze uvažovat jako o závislé i nezávislé proměnné (tamtéž).

Změněný stav vědomí

Hypnotický stav je tradičně považován za změněný stav vědomí, který je přirozený stejně jako spánek, stav při hluboké meditaci a podle některých i při holotropním dýchání. Pro označení stavu v hluboké hypnóze se používá pojem trans a znamená odpoutání se od okolí. Dochází při něm k disociaci vědomí a je charakterizován dočasnou indiferentností k reálným podnětům. Některé řídicí a poznávací procesy se mohou částečně izolovat od obvyklého proudu myšlenek a vzpomínek (Hilgardová, 1970 in Kratochvíl, 2011).

Interpersonální vztah = raport

Důležitým prvkem v hypnóze je vztah k hypnotizérovi, tzv. raport, který by měl být důvěrný. I když výzkumy zjistily, že osoba hypnotizéra, prostředí a metody hypnotizace nemají významný vliv na hypnabilitu, pro úspěšný a hluboký průběh hypnózy je kladný vztah k hypnotizérovi-terapeutovi jakýmsi předpokladem (Kratochvíl, 2009).

Raport neboli výběrový vztah mezi hypnotizérem a hypnotizovaným, je charakterizován rysy dominance a submise. V tradiční hypnóze se podporuje představa hypnotizéra jako důvěryhodné osoby s prestiží a autoritou, která dokáže vnutit svoji vůli, avšak v standardních podmínkách a pro účely hypnózy. Nově se objevuje představa kooperativního vztahu a hypnotizéra jako učitele, která hypnotizovaného neovládá, ale pomáhá mu odkrývat jeho možnosti. Volba přístupu ke klientovi se může odvíjet od klientovy osobnosti (Kratochvíl, 2011).

Aleksandrowicz (1980) zdůraznil emoční faktory v hypnotickém vztahu, který chápal jako specifickou interakci s emočně významnou osobou. Ve svém výzkumu potvrdil, že hypnóza probíhala úspěšněji, když ji vedl sympatický hypnotizér a svou studii uzavřel tím, že je důležité, aby byl hypnotizér pro klienta emočně významnou osobností, v kladném nebo i záporném smyslu.

Vedle těchto tří dimenzí a hypnability, což tvoří podstatu hypnózy, mohou hypnózu ovlivnit další charakteristiky. Jsou jimi:

- Hraní role
- Mozková činnost
- Relaxace
- Situační a motivační proměnné
- Vyhovění hypnotizérovi

Hypnóza může být prováděna individuálně, ale i skupinově. V obou případech jsou přítomny výše popsané charakteristiky. Skupinová hypnotizace je obvyklá např. při testování hypnability nějakého vzorku populace, ze které se můžou vybrat hypnabilní osoby a ty později hypnotizovat individuálně. Metodou k měření skupinové hypnability je Harvardská skupinová škála hypnability, o které se více rozepisují v kapitole Měření hypnability. Skupinová hypnóza se využívá i terapeuticky, ve které se běžně neprovádí větší počet zkoušek, ale zadávají se léčebné sugesce, které jsou připraveny tak, aby mohly být použity na všechny zúčastněné (Kratochvíl, 2009).

1.3 Definice hypnability

Hypnabilita je základní předpokládanou vlastností člověka, která umožňuje u daného subjektu navození hypnotického stavu. Už v 19. století se diskutovalo o tom, že hypnotický stav se vyskytuje v různých podobách neboli stupních, že lze u různých osob dosáhnout jiných hloubek hypnotického stavu a že u některých lidí je navození hypnózy velice obtížné nebo dokonce nemožné. V té době došlo k převrácení zájmu od osoby hypnotizéra k hypnotizovanému subjektu. Přestalo se uvažovat nad zvláštními schopnostmi hypnotizéra, respektive nad jeho osobnostními předpoklady, protože se předpokládá jeho minimální vliv na průběh hypnózy (pozn. pokud pracuje ve standardních podmínkách) (Svoboda, 1987b).

Existuje mnoho teoretických a experimentálních prací, které si klady za cíl hypnabilitu exaktně vymezit, ale tento fenomén nebyl dosud uspokojivě objasněn. Svoboda předkládá většinový názor o hypnabilitě jako zvláštní charakteristice individua, která souvisí s motivací hypnotizované osoby a s interpersonální komunikací. Podle Spiegla (in Svoboda, 1987b) má hypnabilita neurofyzilogický základ. Hilgard (1975) považuje hypnabilitu za stabilní rys osobnosti, který se vyskytuje i v nehypnotickém stavu a popisuje ji jako schopnost být hypnotizován. Weitzenhoffer (1980) o hypnabilitě hovoří jako o výslednici sugestibility a hypnotické schopnosti transu. Kratochvíl (2011) hypnabilitu definuje mj. jako schopnost pohroužit se do hypnózy.

Shor, Orne a O'Connell (1966) zastávají koncept tzv. plateau hypnability, který je charakterizován maximální hloubkou hypnózy, která byla dosažena v opakovaných intenzivních hypnotických sezeních. Oproti výše uvedeným má jejich koncept spíše klinický ráz. Pearson a Thompsonová (in Svoboda, 1987b) se domnívají, že hypnabilita je zcela univerzální vlastnost, kterou lze vyvolat u každého, pokud se zvolí dobrá hypnotizační technika.

S další teorií hypnability přichází Tellegen (1974), který se svým názorem řadí k tzv. motivačním teoriím hypnability. Podle něj je hypnabilita schopností převést sugerované události a stavy do roviny skutečného prožívání, za užití vlastní imaginace. K motivačním teoriím se řadí i Greenwald, který naměřil vyšší hodnotu hypnability u spolupracujících osob, respektive osob vyzvaných ke spolupráci, než u osob pasivně podrobených autoritě. Jako poslední uvádím názor Smytha na hypnabilitu jako zvláštního typu sociální učení (in Svoboda, 1987b).

Geist (2000) dále tvrdí, že hypnotizovatelnost je běžnou lidskou vlastností. Děti jsou podle něj sugestibilnější než dospělí, a ženy více než muži. Hypnabilita vrcholí v 9 až 12 letech a později ubývá na intenzitě. Předpokládá, že pokud hypnóza u jedince jednou nastala, pravděpodobně nastane i v budoucnu.

Toto byl přehled definic hypnability, ze kterého je patrné, že neexistuje jednotný názor, ani shoda, je-li to schopnost, vlastnost nebo stav. Ve své bakalářské práci budu však nejvíce vycházet z Kratochvílova pojetí. V další podkapitole si hypnabilitu přiblížíme popisem vlastností, které u ní vyskytují.

1.4 Vlastnosti hypnability

První vlastností, která se připisuje hypnabilitě, je stabilita v čase. Díky psychometrickým škálám, které umožňují hypnabilitu přesně měřit, se ověřila retestová korelace. V Hilgardově výzkumu byl po rehypnotizaci po osmi až desíti letech naměřen korelační koeficient $r = 0,65$. Další výzkumy hledaly míru závislosti hypnability na použitých metodách měření, zjišťovaly vliv indukční procedury, okolností hypnotizace a vlastnosti hypnotizéra. Ve většině studií se dospělo ke stejnému závěru, že hypnabilita je na těchto obměnách nezávislá. Na druhou stranu, musí být přítomny určité prvky a hypnotizér by měl být kompetentní (Hájek, Svoboda, 1979/80).

O další vlastnosti hypnability se vedou spekulace. Jedná se o to, zda hypnabilitu posuzovat jako jednodimenzionální nebo vícedimenzionální. Existují názory, že hypnabilita, podobně jako inteligence, je složena z více faktorů (Lauerová, 1965). Na druhou stranu se měří síla tzv. společného faktoru, který by opravňoval jednodimenzionální konceptualizaci. Většina škál je sestrojena k měření hypnability, jako by byla právě jednodimenzionální, až na profilové škály, které postihují různé hypnotické prožitky (tamtéž).

Podle Kratochvíla (2011) je hypnabilita ovlivnitelná navíc postojovými proměnnými (očekávání, motivace a postoje), situačními proměnnými (hypnotizér, metoda hypnotizace, prostředí) a tréninkem (přímých nebo podobných hypnotických dovedností).

Hloubka hypnózy

Při studiu hypnability je nutné také zmínit, jak klasifikovat hloubku hypnózy. Hloubka hypnózy je totiž hypnabilitou podmíněna, protože jsme uvedli, že je jedincovou specifickou schopností se do hypnózy pohroužit. Hloubka hypnózy se posuzuje rozsahem

uskutečněných sugescí a stupněm změny subjektivního stavu. Existuje více dělení, jedno z prvních nastínil Forel (1919), který rozlišuje tři stadia hloubky hypnózy:

- somnolence – tzv. letargické stadium
- hypotaxie – tzv. kataleptické stadium
- hluboká hypnóza – somnambulismus nebo hluboký trans.

S jiným dělením hloubky hypnózy přišel Stovkis (1965):

1. Povrchní hypnóza
 - hypohypnóza - nepatrné zúžení a pokles vědomí
 - hypoidní stav (podobné stavu před usínáním)
2. Hluboká hypnóza
 - nepravý spánek
 - přechodné stadium (intenzivní smyslové prožitky)
 - hypnotický spánek

Podle Kratochvíla (2011) jsou osvědčené dva způsoby klasifikace – třístupňová škála a diagnostická škála. Předkládám níže třístupňové dělení, diagnostickou škálu není pro účel této bakalářské práce nutné uvádět.

1. Lehká hypnóza: tělesný stav podobný únavě nebo relaxaci, subjekt je pohroužen do sebe, ale vnímá své okolí a jsou zachovány volní pohyby.
2. Střední hypnóza: subjekt nedokáže odporovat motorickým sugescím a jsou proveditelné i složitější sugesce. Nebývá přítomna amnézie.
3. Hluboká hypnóza: u subjektu je možné vyvolat většinu hypnotických jevů, včetně amnézie a vegetativních změn při prožívání. Z hluboké hypnózy se vyčleňuje ještě *velmi hluboká hypnóza*, kdy lze vyvolat hypnotické jevy v plném rozsahu.

1.5 Měření hypnability

Výzkumy svědčí pro to, že hypnabilita je relativně stálou vlastností, která má kontinuální charakter. Proto je možné měřit ji pomocí škál, které se většinou zaměřují na výpočet předpokládaného obecného faktoru hypnability. Další faktorovou analýzou lze ale prokázat i další dílčí speciální schopnosti nebo dovednosti (Kratochvíl, 2011).

Nejpoužívanějšími škálami k individuálnímu měření hypnability jsou Stanfordské škály hypnability formy A a retestové formy B, které vytvořili Hilgard a Weitzenhoffer. Škály obsahují většinu motorických položek. Existuje ještě Stanfordská škála hypnability formy C, která je náročnější, obsahuje více kognitivních položek. Pro podrobnější rozlišování

dílčích schopností připravili Weizenhoffer a Hilgard Stanfordské profilové škály I a II, které se testují u vysoce hypnabilních osob. Od Stanfordských škál se odvozuje řada dalších škál, které jsou uzpůsobeny ke zvláštním účelům nebo pro potřeby specifické populace. Jsou to např. Londonova škála dětské hypnability nebo Shorova škála autohypnózy. Nyní se podrobněji vyjádřím ke škále, se kterou jsem pracovala v bakalářském výzkumu (tamtéž).

Harvardská skupinová škála hypnability

Harvardská skupinová škála hypnability byla upravena ze Stanfordské škály hypnability formy A a jejími autory jsou Shor a Ornová (1962). Do češtiny byla přeložena roku 1967 J. Vyhlídalovou-Schauerovou a S. Kratochvílem (Svoboda, 1987). Jak napovídá název, škála se využívá při testování skupinové hypnability. Počet účastníků skupinové hypnózy je libovolný. Testování skupiny probíhá tak, že si každý jedinec zvolí fixační bod na vlastní ruce a následuje standardní hypnotizační postup. Účastníkům je sugerováno celkem 12, převážně motorických sugescí, které po dehypnotizaci sami vyhodnocují. Bentler a Hilgard (1968) zjistili vysokou pozitivní korelaci mezi sebesposuzováním a objektivním posuzováním. Celkový čas standardního postupu – úvodního vytvoření raportu, hypnotizace a vyplnění sebesposuzovací škály se pohybuje okolo 70 minut (Svoboda, 1979/80).

Pro představu uvádím plný výčet zadávaných sugescí:

1. Klesání hlavy: vyzvání k zavření očí a sugesce klesání hlavy dopředu.
2. Zavření očí: indukční procedura, střídají se sugesce pro ty, komu se oči zavřely s dalšími sugescemi zavírání očí (pokud některé osoby oči nezavřou, vyzve se, aby zavřely oči vědomě).
3. Klesání ruky: sugesce tíže a klesání ruky natažené před sebou.
4. Neschopnost pohybu ruky: sugesce tíže v pravé ruce, výzva zvednout ruku z klína.
5. Semknutí prstů: sugesce pevného spojení prstů dohromady, které nejde rozpojit.
6. Ztuhlost ruky: sugesce ztuhlosti levé paže, která nejde ohnout.
7. Přibližování rukou: sugesce přibližování natažených paží.
8. Znemožnění sdělování: sugesce nemožného zakroucení hlavou a naznačení „ne“.
9. Halucinace: sugesce přítomnosti obtížné mouchy, kterou lze odehnat.
10. Nemožnost otevřít oči: zdůraznění nemožnosti otevření očí.
11. Posthypnotická sugesce: sugesce zvuku, na který je sugerovaná reakce dotknout se levého kotníku po ukončení hypnózy.

12. Amnézie: spojena s dehypnotizací. Sugescí amnézie, dokud nezazní příslušný pokyn.

2 Koncept mentálních hranic

Koncept hranic lze považovat za jednu z mnoha dimenzí osobnosti. V naší mysli je mnoho částí či oblastí, které mají nějakou funkci a probíhá v ní nespočetně procesů. Různé psychologické i další směry tyto oblasti a procesy jinak pojmenovávají i jinak vysvětlují, shodují se ale povětšinou v tom, že je všechno nějakým způsobem společně propojené. Hranice, jakožto i v obecném významu slova, jsou jakousi pomyslnou bariérou, která jednotlivé oblasti vymezuje. K tomu se vztahuje právě koncept hranic, který, zjednodušeně řečeno, zjišťuje, jaká je propustnost těchto hranic v mysli (Hartmann, 1991).

Podle propustnosti hranice lze rozlišit dva typy lidí, které se od sebe vzájemně odlišují ve svých charakteristikách. Těmito typy jsou lidé s tenkými vnitřními hranicemi a lidé s pevnými vnitřními hranicemi, i když ve skutečnosti se většina lidí nachází někde kolem středu a hranice nemá takto extrémně vymezené. Než přejdeme k popisu charakteristik a k rozdělení hranic samotných, uvedeme si několik autorů, kteří se konceptem hranic zabývali.

2.1 Předchůdci konceptu hranic

První zmínku o hranicích, i když ne pod tímto pojmenováním, najdeme v díle Williama Jamese. James (2008) se inspiroval filosofií a rozlišil temperament na empirický a racionalistický. Empirický temperament se podle něj vyznačuje tvrdohlavostí, vnímavostí, materiálností, absencí víry v boha a jeho nositelé se řídí fakty a jsou pesimisté, skeptici a fatalisti. Racionalistický temperament naopak vystihuje útlocitnost, optimismus, dogmaticčnost, víra v boha a svobodnou vůli a řídí se principy. Podle Hartmanna bychom o empiricích mohli tvrdit, že jsou to lidé se silnými hranicemi a o racionalistech naopak – lidé s tenkými hranicemi.

Za druhého předchůdce konceptu hranic můžeme považovat Kurta Lewina a jeho teorii pole. Podle Lewina (1936) je lidská mysl rozdělena do několika zón hranic, tj. psychických systémů od sebe oddělených různě silnými hranicemi. Tyto hranice se od sebe liší svou odolností – od nepropustných až po elastické, i když v různých situacích se míra propustnosti může změnit. Lewinovo pojetí je velice blízké konceptu hranic Hartmanna, které považuji v této práci za stěžejní.

Zmínku o hranicích najdeme i v učení psychoanalýzy, konkrétně pak v myšlenkách Paula Federna. Již Freud (1969) rozděloval hranice v mysli mezi id, ego a superego a hovořil o obranných hranicích ega - před id nebo před vnějším světem. Federn však tuto myšlenku dále rozpracoval. Podle něj existují tzv. vnitřní a vnější hranice ega. Vnitřní hranice oddělují id, ego a superego a vnější jsou potom bariérou ega před vnějším světem. Hranice mají navíc funkci rozeznávat realitu od fantazie (tzn. objekt za hranicí je považován za skutečný). Hranice podle něj prochází vývojem, závislým na životních zkušenostech jedince a jejich síla se, oproti ostatním konceptům, mění podle stavu bdělosti nebo naopak únavy a spánku (in Kráčmarová, 2012).

2.2 Koncept hranic Ernesta Hartmanna

Hartmann jako první vytvořil komplexní teorii konceptu hranic ve své knize „*Boundaries in the Mind*“, vydané v roce 1991 (pozn. ke knize neexistuje český překlad). Jeho prvotní motivací byla práce s lidmi, kteří trpí nočními můrami. Předpokládal, že k nočním můrám jsou náchylnější lidé s tenkými vnitřními hranicemi, a ne že jsou způsobeny traumaty, i když to také hraje svou roli. V této kapitole předkládám charakteristiky osob s tenkými a s pevnými mentálními hranicemi.

Lidé s tenkými mentálními hranicemi (thin boundaries)

Lidé s tenkými mentálními hranicemi se vyznačují vysokou senzitivitou. Mohou být empatictí, kreativní, ale také zranitelní a někdy až přecitlivělí. Procesy v mysli nemají tak pevně oddělené, proto mají méně obran, než lidé se silnými hranicemi. To znamená, že hranice v jejich mysli jsou více propustné a proto do mysli pronikne více z vnějšího světa. Stejně tak se promíchávají myšlenky a pocity uvnitř mysli, proto se lidé s tenkými mentálními hranicemi hůře soustředí a jsou často ovlivňováni emocemi. K další charakteristice patří oddávání se dennímu snění a setřená hranice mezi realitou a fantazií. Mohou zažívat tzv. synestezii, což znamená současné působení více smyslových dojmů. Tenké hranice se týkají i tělesné oblasti a pohlavní identity. Tito lidé mají méně vyhraněný osobní prostor a cítí v sobě aspekty opačného pohlaví. V sociální sféře se lidé s tenkými hranicemi stávají členy několika různých skupin, nevnímají svět černobíle a uvědomují se prolínání minulosti s přítomností. Ve vztazích mohou být poněkud pohlceni tím druhým (Hartmann, 1991).

Lidé se silnými mentálními hranicemi (thick boundaries)

Oproti lidem s tenkými hranicemi se lidé se silnými hranicemi dokážou mnohem lépe soustředit a oddělovat jednu věc od ostatních. Mezi jejich charakteristiky patří dobrá organizační schopnost – ať už se týká věcí a plánů, tak i organizace vlastního života, času a osobního prostoru. Nenechávají se ovlivnit emocemi, protože jsou v jejich mysli procesy myšlení a procesy vnímání (vjemů, pocitů) od sebe izolovanější. Neoddávají se dennímu snění a jsou pevně ukotveni v realitě. V sociální sféře se hlásí k určité skupině a proti ostatním skupinám se vymezují. Vnímají svět černobíle a inklinují k povoláním, jako je obchodník nebo právník. Cítí se jisti svou pohlavní identitou (tamtéž).

V realitě se většina lidí pohybuje kolem středu a stejně tak je možné mít v některých oblastech hranice tenké a v jiných silné.

2.3 Měření mentálních hranic

V současné době je možné měření mentálních hranic několika metodami. Většinou se jedná o dotazníky, které byly odvozeny od základního dotazníku vytvořeného Hartmannem. Tím je dotazník *Boundary Questionnaire* (BQ). Dříve sice existovaly metody, které byly konceptu hranic podobné, ale teprve Hartmannův BQ se zaměřoval čistě na hranice. Dotazník obsahuje 138 položek, které se hodnotí pětibodovou škálou (od nuly = vůbec ne po čtyřku = určitě ano). Část položek je v dotazníku inverzních. Po převrácení položek obecně platí, že čím vyšší je dosažené skóre, tím jsou hranice tenčí.

Otázky v dotazníku lze rozčlenit do 12 kategorií:

1. Kategorie: spánek / sny / bdění
2. Kategorie: neobvyklé zážitky
3. Kategorie: myšlenky / pocity / nálady
4. Kategorie: dětství / dospívání / dospělost
5. Kategorie: mezilidské vztahy
6. Kategorie: citlivost
7. Kategorie: pořádek / pečlivost / preciznost
8. Kategorie: okraje, linie, oblékání
9. Kategorie: názory na děti atd.
10. Kategorie: organizace, vztahy

11. Kategorie: lidé / národy / skupiny
 12. Kategorie: krása / pravda
- (Hartmann, 1991, s. 18 – 20, vlastní překlad)

Faktorová analýza odhalila v dotazníku následující faktory:

1. primární proces myšlení
2. upřednostnění jasných hranic
3. identifikace s dětmi
4. křehkost
5. jasnovidnost
6. otevřenost
7. organizovanost plánů
8. přesvědčení o neproniknutelnosti meziskupinových hranic
9. pružnost
10. přílišné ponoření se do jednoho stavu a nemožnost flexibilně přejít do jiného
11. upřednostnění jednoduchých geometrických tvarů
12. oddělení afektivních stavů od racionality
13. neinterpretovatelný faktor (Hartmann, 1991, překlad dle Kráčmarová, 2012)

K měření hranic se mohou používat ještě další tři dotazníky, které jsou vytvořené na základě Hartmannova BQ a jsou všechny zkrácenými verzemi. Autoři nových dotazníků zjistili, že ke změření hranic je potřeba mnohem méně otázek, než původních 138 položek. U všech dotazníků byla porovnávána korelace s BQ a všechny verze vyšly jako spolehlivé a validní. Každá má ale svá specifika.

Prvním takovým dotazníkem, který jsem zároveň využila ve svém výzkumu, je *Boundary Personality Questionnaire* (BPQ), jeho autorem je M. Schredl (2008). Volně bychom název dotazníku přeložili jako Dotazník hranic osobnosti. Schredl se s kolektivem autorů snažil vytvořit takový dotazník, který by nesouvisel s neuroticismem, ale koreloval by s otevřeností vůči zkušenosti a s frekvencí nočních můr. Proto z dotazníku vyřadil položky z některých oblastí, ale jinak je dotazník podobný původní verzi, včetně vyhodnocování (Schredl a kol, 2008).

Ve svém výzkumu jsem využila českou verzi BPQ, autorkami dotazníku jsou A. Plháková a L. Kráčmarová (Plháková, 2013).

Další kratší dotazník, *Boundary Questionnaire 18* (BQ18) vytvořil Kunzendorf, který spolupracoval na některých studiích s Hartmannem. Jak napovídá název, v dotazníku je 18 položek, takže jeho výhodou je rychlé vyplnění, oproti původnímu BQ. Kunzendorf zjistil, že těchto 18 položek stačí, aby o jedinci vyplnění vypovědělo, zda má tenké nebo silné mentální hranice (Kunzendorf a kol., 1997).

Posledním uvedeným dotazníkem je verze Rawlingse, a sice *Boundary Questionnaire – Short version* (BQ-Sh). Díky faktorové analýze objevil, že se v konceptu hranic nachází několik oblastí, které spolu nesouvisejí. Proto je možné, aby měl jedinec v něčem hranice tenké a jinde silné. Celkově stanovil sedm faktorů a na jejich základě vytvořil dotazník o šesti subškálách, které se částečně shodují s kategoriemi v BQ. Dotazník je také zkrácený, ale zároveň je z uvedených metod nejdelší, obsahuje 46 položek. Tento dotazník nejsilněji koreluje s původním BQ (Rawlings, 2001).

2.4 Typy hranic

Podle Hartmanna (1991) můžeme hranice v mysli odlišit do několika kategorií, které odpovídají různým oblastem života. V této kapitole nastíním krátký popis každého typu a na konci kapitoly je přehledně uvedu v tabulce. Jednotlivé typy hranic se podrobněji vztahují k charakteristikám lidí s tenkými a silnými hranicemi, které jsem uvedla v kapitole Koncept hranic.

Koncept hranic.

– *Percepční hranice:*

U lidí s tenkými hranicemi se objevuje synestézie, propojování smyslových dojmů s jinými a zároveň tyto počítky mohou evokovat různé vzpomínky nebo představy. Souvisí s tím horší soustředění na jednu věc, lidé s tenkými hranicemi vnímají spíše vše najednou. Lidé se silnými hranicemi oddělují smyslové vjemy od sebe, stejně tak se dokážou soustředit na jednu věc. Podávají faktický popis smyslových zážitků.

– *Hranice spojené s myšlenkami a pocity:*

Lidé s tenkými hranicemi propojují často myšlenky s emocemi, jejich myšlení je tzv. asociativní, rozbíhají se v myšlenkách. Nedokážou zcela uchopit svoje emoce a prožívají je silně. Lidé se silnými hranicemi mají myšlení více logické a lineární, dokážou se držet jedné myšlenky. Emoce dokážou odsunout stranou, např. při rozhodování, a umí je výstižně pojmenovat.

– *Hranice související se stavy bdělosti nebo vědomí:*

Lidé s tenkými hranicemi se oddávají dennímu snění a fantaziím, více si pamatují své sny a zažívají i lucidní snění a noční můry. Lidé se silnými hranicemi lépe odlišují mezi svými stavy spánku, snění a bdělosti. Nepamatují si tolik své sny.

– *Hranice související s hraním:*

Lidé s tenkými hranicemi se více vžívali do svých dětských her a podle výzkumu si vzpomínají na fantazijní tematiku her. Lidé se silnými hranicemi nepopisují vžívání do dětských her a vybavují si spíše sportovní hry.

– *Hranice související s pamětí:*

Lidé s tenkými hranicemi jsou schopni vybavit si ranější vzpomínky svého života. Obecně při vzpomínání více asociují a vzpomínky nemají utříděné. Lidé se silnými hranicemi si tolik nevybavují rané vzpomínky a obecně mají své vzpomínky fakticky kategorizovanější.

– *Hranice sebe sama / tělesné hranice:*

Lidé s tenkými hranicemi nevnímají svou kůži jako pevnou bariéru a jsou senzitivní vůči vnějším podnětům. Nelpí tolik na svém osobním prostoru. Lidé se silnými hranicemi si od druhých udržují větší odstup, vnímají svou kůži jako limit a hlídají si svůj osobní prostor.

– *Interpersonální hranice:*

Lidé s tenkými hranicemi mají tendenci ponořovat se do mezilidských vztahů, obzvláště intimních. Snadněji se seznamují a jsou důvěřiví. Lidé se silnými hranicemi jsou rezervovanější a déle trvá, než se seznámí a někoho k sobě připustí.

– *Hranice mezi vědomím a nevědomím a mezi id, egem a superegem*

Lidé s tenkými hranicemi nemají tak jasné předěly mezi jmenovanými oblastmi, což souvisí s méně propracovanými obrannými mechanismy. Lidé se silnými hranicemi mají konzistentnější obranné mechanismy a mají vyvinutější superego.

– *Hranice související s identitou:*

Lidé s tenkými hranicemi u sebe pozorují aspekty příslušné opačnému pohlaví a nalézají u sebe i dětské prvky. Lidé se silnými hranicemi vnímají svou pohlavní identitu uceleně a cítí se být plně dospělí.

– *Skupinové hranice:*

Lidé s tenkými hranicemi náleží do více skupin, mezi kterými zvláště nerozlišují. Svou účast ve skupině nehodnotí jako významnou. Lidé se silnými hranicemi

mohou svou příslušnost ke skupině považovat za velice důležitou a chápat ji jakou součást sebe. Proto se také obvykle hlásí k omezenému počtu skupin.

– *Hranice a organizace života:*

Lidé s tenkými hranicemi nemají svůj život ani věci v něm tak organizované a utříděné. Lidé se silnými hranicemi udržují pořádek ve věcech i svých záležitostech.

– *Enviromentální hranice:*

Lidé s tenkými hranicemi netrvají na jasných hranicích ve svém životním prostředí, na rozdíl od lidí se silnými hranicemi, kteří je preferují.

– *Hranice v názorech a soudech:*

Lidé s tenkými hranicemi vnímají svět tzv. ve stupních šedi a na svých názorech a soudech striktně netrvají. Lidé se silnými hranicemi mají černobílé vidění světa a ve svých názorech a soudech jsou pevnější a přesvědčenější.

– *Hranice v rozhodování a jednání*

Lidé s tenkými hranicemi se rozhodují pomaleji, oceňují více pohledů na věc a jednají impulzivně. Lidé se silnými hranicemi se dokážou rychleji rozhodnout a promyslet své jednání.

(Hartmann, 1991)

Tabulka typů hranic (převzato z Hartmann, 1991, s. 22, použitý český překlad in Kráčmarová, 2012):

Typ hranice	Podtyp hranice
Percepční	Mezi senzoryckými vjemy Senzorycké soustředění nebo pásmo vnímání Okolo percepčních jednotek
Hranice spojené s myšlenkami a pocity	Mezi dvěma myšlenkami nebo dvěma pocity Mezi myšlenkou a pocitem Ohledně myšlenek a pocitů (volné asociace)
Hranice související se stavy bdělosti nebo vědomí	
Hranice spánku, snu a bdění	Mezi spánkem a bdělostí Mezi sněním a bdělostí Ve snu a okolo něj Denní snění
Hranice související s hraním	
Hranice související s pamětí	Rané vzpomínky Recentní vzpomínky a organizace paměti Osobní minulost Plány do budoucna
Hranice sebe sama / tělesné hranice	Bariéra vůči stimulům Kůže jako hranice Postoj a muskulatura jako hranice Osobní prostor
Interpersonální hranice	
Hranice mezi vědomím a nevědomím a mezi id, egem a superegem	
Obranné mechanismy jako hranice	
Hranice související s identitou	Sexuální identita Věková identita: mezi dětstvím a dospělostí Konstantnost identity
Skupinové hranice	
Hranice a organizace života	
Hranice a environmentální preference	
Hranice v názorech a soudech	
Hranice v rozhodování a jednání	

Tabulka 1

3 Pětifaktorový model osobnosti

V této kapitole se budu věnovat pětifaktorovému modelu osobnosti. Nejprve si však přiblížíme pojem osobnost.

3.1 Osobnost

Podle Říčana se dá na osobnost nahlížet třemi způsoby. Pojem osobnost má zaprvé hodnotící význam. V běžné řeči se za „osobnost“ považuje člověk nějakým způsobem výjimečný, pozoruhodný a vynikající v nějaké oblasti. Toto označení má většinou pozitivní konotaci a v psychologii je tomuto chápání blízká humanistická psychologie (Říčan, 2007). Druhým významem je osobnost jako psychická individualita jedince a rozumí se tím vzájemná odlišnost jedinců podobného věku a kultury, tzv. osobitost. Psychologie v tomto smyslu popisuje a diferencuje jednotlivé interindividuální rozdíly. Třetím, psychologii nejvlastnějším pojetím, je chápání osobnosti jako architektonické struktury. Osobnost je brána jako celek vnitřních psychických dějů, které mají nějaké funkce a dohromady dávají jedinečnou kombinaci (tamtéž).

Ve spojení s osobností se zkoumá její struktura, dynamika, její utváření a vývoj, poruchy osobnosti a další. Jednou ze zkoumaných oblastí, které se dotýká i má bakalářská práce, je tematika faktorů osobnosti.

Faktory osobnosti se získávají metodou faktorové analýzy a první takový počín můžeme sledovat u Cattella. Cattell tvrdil, že faktorová analýza nachází zákony ve struktuře a dynamice osobnosti a stanovuje podstatné osobnostní rysy. Rysy jsou potom jednotlivé funkční jednotky, které determinují určité proměnné – různé vlastnosti, které lze osobnosti přisoudit. Faktor osobnosti považuje odpovědný za individuálně proměnné vzorce chování (Nakonečný, 1995).

3.2 Historie pětifaktorového modelu osobnosti a postuláty pětifaktorové teorie osobnosti

První pětifaktorový popis osobnosti se objevil ve 30. letech 20. století, kdy Thurstone přednesl ve svém referátu výsledky faktorové analýzy adjektiv, které se běžně používají k popisu osobnosti a odvodil z nich pětifaktorové řešení. Tento počín byl inspirativní pro

mnoho autorů, kteří vymysleli vlastní dotazníky a inventáře, ze kterých vyvozovali různé faktory (počet pěti faktorů většinou zachován). Nejblíží současnému znění byly Cattellovy temperamentové rysy (Hřebíčková, 2011).

Dlouhou tradici má i samotná analýza slov popisujících osobnost. Zahájil ji Galton, který ze slovníku abstrahoval asi tisíc tzv. osobnostních deskriptorů. V podobném duchu pracovala i Baugartenová s německým slovníkem. Její seznam podnítil Allporta a Odberta, aby vytvořili seznam slov popisujících osobnost i v angličtině. Konečnou zásluhu má Cattell, který na základě svých studií vytvořil 16 faktorový osobnostní dotazník (*The Sixteen Personality Factor Questionnaire*, 16PF). Jeho následovníky byli Costa a McCrae, kteří analyzovali proměnné 16 PF dotazníku a stali se autory prvních NEO inventářů. Zprvu inventáře obsahovaly tři faktory – neuroticismus, extraverci a otevřenost vůči zkušenosti; poslední dva faktory byly přidány později (tamtéž).

Pětifaktorová teorie je založena na těchto postulátech (Hřebíčková, Urbánek, 2001):

1. Bazální tendence
 - a) Individualita – každý jedinec je odlišný a může se k němu vztahovat spousta různých rysů
 - b) Původ – osobnostní rysy jsou vnitřní bazální tendence
 - c) Vývoj – vývoj rysů probíhá od dětství do dospělosti, předpokládá se do konce 30. roku věku, pak jsou stabilní
 - d) Struktura – uspořádání je hierarchické od specifických po obecné v 5 faktorech
2. Charakteristiky adaptace
 - a) Adaptace – reakce na prostředí je u jedince v souladu s jeho rysy
 - b) Maladjustace – adaptace nemusí vždy probíhat optimálně podle ideálních hodnot
 - c) Plasticita – adaptace se mění v čase díky biologickému zrání, změnám v prostředí a záměrným intervencím
3. Objektivní biografie
 - a) Vícenásobná determinace – existuje přímý vztah mezi chováním a rysy
 - b) Životní dráha – plány a směřování jedince je v souladu s jeho rysy
4. Sebepojetí
 - a) Schéma sebe sama – jedinec si udržuje kognitivně afektivní náhled sebe sama
 - b) Selektivní percepce – informace jsou selektivně vnímány, aby zapadaly do sebepojetí

5. Vnější vlivy
 - a) Interakce – vlivy prostředí a osobnostní dispozice společně ovlivňují a regulují chování
 - b) Apercepce – jedinec vnímá své prostředí v souladu se svými rysy
 - c) Reciprocita – jedinec ovlivňuje prostředí, kterého zároveň ovlivňuje
6. Dynamické procesy
 - a) Univerzální dynamika – nepřetržitá adaptace jedince všemi mechanismy osobnosti
 - b) Odlišná dynamika – některé dynamické procesy jsou ovlivňovány bazálními tendencemi

3.3 Charakteristika škál a subškál NEO osobnostních inventářů

V této kapitole uvedu charakteristiku jednotlivých škál NEO osobnostních inventářů. V inventáři NEO-PI-R (*NEO Personality Inventory*), který má celkem 240 položek, jsou škály navíc specifikovány dalšími subškálami. V mém výzkumu jsem použila 60 položkový NEO-FFI (*NEO Five-Factor Inventory*).

Neuroticismus

Škála neuroticismu je určena k zjišťování rozdílů v emocionální stabilitě a labilitě subjektu, nelze jej chápat jako psychiatrickou diagnózu. Zahrnuje, stejně jako další škály, různé charakteristiky a prožívání negativních emocí. Eysenck (1968) emocionální nestabilitu charakterizoval slovy depresivní, nervózní, úzkostný, náladový, hostilní, podrážděný, s pocity méněcennosti a nízkou sebeúctou. Costa a McCrae chápou neuroticismus (= emocionální nestabilitu) také jako obtížné vyrovnávání se s každodenními životními problémy, a přidávají navíc impulzivitu. Tu, na rozdíl od Eysencova vysvětlení impulzivity jako nepřítomnosti zábran, chápou jako neschopnost kontrolovat nutkání a touhy (Hřebíčková, 2011).

Osoby s vysokým skórem neuroticismu se popisují takto: jsou psychicky nestabilní, je narušitelná jejich psychická vyrovnanost, mají časté negativní prožitky a obtíže při jejich překonávání, nechají se snadno přivést do rozpaků, jsou plni obav, nejistí, nervózní, úzkostní, intenzivně prožívají strach, obavy nebo smutek a těžko překonávají stresové situace (tamtéž).

Jedinci s nízkým skórem se popisují následovně: jsou stabilní, klidní, vyrovnaní, bezstarostní a nenechají se vyvézt z míry ani stresovými situacemi. Mohou být ostatními považováni za necitlivé.

Subškály neuroticismu dle Hřebíčkové (2011):

N1 – úzkostnost: vysokého skóre dosahují jedinci nervózní, plní obav a znepokojení. Nízké skóre mají klidní a uvolnění lidé, kteří si nedělají příliš starosti. Podle Hřebíčkové lze předpokládat, že u jedinců s vysokým skóre nalezneme nějakou fobii, i když škála neodhaluje žádný konkrétní druh strachu.

N2 – hněvivost / hostilita: vysoký skór indikuje tendenci prožívat hněv a stavy frustrace a zatrpklosti. Nízký skór vypovídá o malém sklonu k těmto rysům.

N3 – depresivnost: vysoký skór značí náchylnost k pocitům zoufalství, viny, beznaděje a sklíčenosti. Jedinci s nízkým skórem popsané emoce zažívají mnohem méně často, a pokud ano, tak v menší intenzitě.

N4 – rozpačitost: lidé s vysokým skórem se často cítí trapně a stydí se, zejména na veřejnosti a mají strach z výsměchu. Nízce skórující jedince sociálními situace nechávají klidné.

N5 – impulzivnost: lidé s vysokým skórem nedokážou tolik kontrolovat svá nutkání a odolávat svým touhám, i za cenu výčitek. Naopak lidé s nízkým výsledkem mají vysokou úroveň frustrační tolerance.

N6 – zranitelnost: vysoce skórující jedinci často podléhají beznaději a panice a nejsou schopni zvládat stres, oproti nízce skórujícím.

Extraverze

Podle Hřebíčkové (2011) spadá pod extraverzi mnoho individuálně odlišných vlastností. Mezi přívlastky, přisuzované vysoce skórujícím osobám na této škále, patří společenská, hovornost, sebejistota, energičnost, optimismus a veselost. Obvykle jsou extraverti rádi mezi lidmi, baví společnost, vyhledávají vzrušení stimulující prostředí.

Introverze by měla být podle Costy a McCrae (1992) nahlížena spíše jako absence extraverze, ne jako její opak. Mezi charakteristiky introverta patří zdrženlivost, nezávislost, samostatnost, vyrovnanost, nejistota nebo flegmaticnost. Byla by chyba tvrdit, že nemají rádi lidi, že jsou pesimističtí a nešťastní.

Také extraverze má několik subškál, je to:

E1 – vřelost: vztahuje se k mezilidskému chování. Vysoký skór vypovídá o vřelosti, tj. o láskyplnosti, přátelskosti a náklonnosti k druhým lidem. Nízký skór zase svědčí o rezervovanosti a držení si odstupů.

E2 – družnost: lidé s vysokým skórem spokojenější ve společnosti a rádi komunikují, oproti samotářským nížce-skórujícím.

E3 – asertivita: vysoké skóre značí dominanci, energičnost, rozhodnost, lidé s vysokým skórem jsou většinou vůdci skupin, s nízkým naopak zůstávají více v pozadí a neradi mluví před ostatními.

E4 – aktivnost: vysoký skór v této subškále znamená preferenci rychlejšího tempa života a činorodosti od volnějšiho u nízkého skóru.

E5 – vyhledávání vzrušení: tato subškála mapuje způsob života, lidé s vysokým skórem mají vyšší potřebu vyhledávání vzrušení a shledali by zřejmě nudným způsob života nížce skórujícím, kteří netouží po vzrušujících zážitcích.

E6 – pozitivní emoce: tato subškála měří sklon k prožívání emocí s pozitivními valencemi (radost, štěstí, láska...).

Otevřenost vůči zkušenosti

Otevřenost vůči zkušenosti je osobnostním faktorem, ke kterému řadíme živou představivost, cit pro estetické, vnímání vnitřních pocitů, zvědavost, nezávislý úsudek, preferování rozličnosti, zaujetí pro nové zážitky, dojmy. Osoby dosahující vysokých skórů se popisují jako dychtivé, plné fantazie, zajímají se o umění, o abstraktní témata a experimenty, silně prožívají pozitivní i negativní emoce. Vyznávají nekonvenční hodnoty a jsou připraveni novým politickým a sociálním normám. Nížce skórující jedinci se častěji chovají konvenčně a konzervativně, dávají přednost známému a osvědčenému, neprožívají tak intenzivní emoce a řídí se názory autorit.

Subškály:

O1 – fantazie: pro vysoké skóre je typické denní snění a bohatá fantazie, mají představivost, které může být u některých jedinců spojena s kreativitou. Pro nížké skóre je naopak charakteristická věcnost, reakčnost a takoví lidé stojí tzv. nohama pevně na zemi.

O2 – estetické prožívání: lidé s vysokým skórem bývají dojata z hudby, poezie a jiných umění, pro které mají cit a vkus i bez znalostí. Lidé s nízkým skórem jsou naopak k estetickým podnětům necitliví.

O3 – prožívání: odkazuje k vnímání vlastního prožívání, které je u vysoce skórujících hlubší s diferencovanějšími emočními stavy, a u nízké skórujících povrchnější, bez sklonu považovat emoce za důležité.

O4 – novátorské činnosti: u vysoko skórujících jedinců převládá touha po rozmanitosti, nových místech, činnostech a zážitcích. Jedinci skórující nízké se raději drží osvědčených způsobů a změny jsou pro ně náročné.

O5 – ideje: lidé s vysokým skórem rádi filosofují, jsou zvědaví a aktivně vyhledávají intelektuální zájmy. Některé výzkumy našly souvislost s inteligencí a kreativitou, i když tyto výsledky neplatí univerzálně. Nízké skóre u této subškály potom znamená menší zvědavost nebo užší zaměření zájmu na omezený počet témat.

O6 – hodnoty: vysoké skóre představuje otevřenost ke změně hodnot, např. politických, náboženských, společenských. Nízké skóre znamená uzavřenost, konzervativnost, tendenci přejímat názory autorit a respekt k tradici.

Přívětivost:

Přívětivost vypovídá o interpersonálním chování, podobně jako extraverze. Mezi znaky přívětivosti spadá altruismus, pochopení a porozumění pro druhé, laskavost a vlídnost, sklon k důvěřivosti, ochota pomáhat. Na druhém pólu přívětivosti stojí egocentričnost, tendence znevažovat záměry druhých, hrubost a neomalenost, soutěživost. Velmi nízký skór může svědčit i pro poruchu osobnosti (Costa, Mc Crae. 1990). Subškály:

P1 – důvěra: vysoký skór koresponduje s vírou v dobré úmysly a poctivost druhých, nízký skór s cyničností a nedůvěřivostí.

P2 – upřímnost: jedince s vysokým skórem lze označit za upřímné, co můžou snadno podlehnout manipulaci a zneužívání. Nízké skórující jsou naopak na druhé straně a bývají manipulátory a přizpůsobují si skutečnost vlastním potřebám.

P3 – altruismus: u vysokého skóru převažuje velkorysost, ohleduplnost, zájem o druhé, snaha jim pomoci. Nízké skórující jsou spíše zaměřeni na sebe.

P4 – poddajnost: lidé, kteří dosahují vyšších skóru, se ostatním více podřizují, předcházejí konfliktům a agresi. Snadněji odpouští křivdám, raději ustoupí. Nízké skórující se projevují agresivně, soutěživě, nemají tolik zábran.

P5 – skromnost: k vysokému skóru patří právě skromnost, která ale nutně nesouvisí s malým sebevědomím. U nízkého skóru se vyskytuje přesvědčenost o vlastní mimořádnosti, arogance a povýšenost. Absenci skromnosti lze nalézt v klinickém obrazu narcismu.

P6 – jemnocit: vysoce skórujícím leží na srdci blaho a potřeby druhých osob, jsou pečující a starostliví. Méně soucitu a lítosti se vyskytuje u nízce skórujících, kteří sami sebe pokládají za realisty a nenechají se při rozhodování ovlivnit emocemi.

Svědomitost

Na rozdíl od neuroticismu, který zjišťuje ovládnání podnětů, škála svědomitosti určuje jiný druh sebekontroly. Ta se vztahuje k aktivnímu plánování, organizování a realizaci úkolů. Nalezneme zde rozlišování jedinců v cílevědomosti, systematickosti, pilnosti, disciplinovanosti, spolehlivosti a pořádnosti. Nebo naopak, v lhostejnosti, nestálosti cílů, nedbalosti. Oba póly se mohou přehoupnout v extrémy, jako je pedantičnost, přehnaná pořádkumilovnost nebo workoholismus. Nízce skórující nejsou zpravidla tak úspěšní ve studiu, zato ale nemívají puritánské názory (Hřebíčková, 2011). Subškály:

S1 – způsobilost: vysokého skóru dosahují jedinci, kteří jsou připraveni vypořádat se s náročnými úkoly. Nízce skórující mají horší mínění o svých schopnostech. Tato škála souvisí s interním místem kontroly

S2 – pořádkumilovnost: u vysoce skórujících nalezneme vlastnosti jako systematickosti, zálibení v pořádku a přehlednost. Velmi vysoký skór může klinicky souviset s nutkavou poruchou osobnosti. Lidem s nízkým skórem chybí schopnost organizace, a to jak věcí, tak života.

S3 – zodpovědnost: lidé s vysokým skórem dodržují etické zásady a plní své morální závazky, oproti lidem s nízkým skórem, kteří toto neberou tolik vážně.

S4 – cílevědomost: lidé s vysokým skórem jsou pracovití, cílevědomí a vědí, čeho chtějí dosáhnout. Lidé s nízkým skórem necítí potřebu být úspěšní a mají omezené nebo žádné cíle.

S5 – disciplinovanost: Sám sebe se motivovat a vynakládat úsilí i u nudných úkolů je typické pro vysoce skórující. Nízký skór potom svědčí o odkládání povinností nebo zanechávání nutných činností.

S6 – rozvážnost: lidé s vysokým skórem jsou přemýšliví a obezřetní. U nízce skórujících se objevuje ukvapenost, spontánnost a nerozvážnost, typicky dříve mluví, než myslí (Hřebíčková, 2011).

Tabulka pěti obecných dimenzí:

Lidé s vysokým skórem	Škála	Lidé s nízkým skórem
<ul style="list-style-type: none"> - Napjatý - Neklidný - Nejistý - Nervózní - Labilní - Hypochondrický 	<p>N: NEUROTICISMUS Zjišťuje míru přizpůsobení, emocionální nestabilitu. Rozlišuje jedince náchylné k psychickému vyčerpání a nereálným ideálům od jedinců vyrovnaných.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Klidný - Relaxovaný - Vyrovnaný - Stabilní - Sebejistý - Spokojený - Uvolněný
<ul style="list-style-type: none"> - Sociabilní - Aktivní - Povídatý - Optimistický - Zábavný - Orientovaný na lidi 	<p>E: EXTRAVERZE Zjišťuje kvalitu a kvantitu interpersonálních interakcí, míru aktivace, potřebu stimulace.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Uzavřený - Vážný - Mlčenlivý - Orientovaný na úkoly - Tichý
<ul style="list-style-type: none"> - Zvědavý - Všestranné zájmy - Originální - Imaginativní - Tvořivý - Pokrokový 	<p>O: OTEVŘENOST VŮČI ZKUŠENOSTI Zjišťuje aktivní vyhledávání nových zážitků, toleranci k neznámému a objevování.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Konvenční - Přizemní - Úzké zájmy - Neanalytický - Neumělecký
<ul style="list-style-type: none"> - Konzervativní - Dobrosrdečný - Laskavý - Důvěryhodný - Pomáhající - Upřímný - Důvěřivý 	<p>P: PŘÍVĚTIVOST Zjišťuje kvalitu interpersonální orientace na kontinuu od soucítění po nepřátelskost v myšlenkách, pocitech i činech.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Cynický - Surový - Podezřivý - Nespolupracující - Pomstychtivý - Bezcitný
<ul style="list-style-type: none"> - Spolehlivý - Pracovitý - Disciplinovaný - Přesný - Puntičkářský - Pořádkumilovný - Náročný na sebe 	<p>S: SVĚDOMITOST Zjišťuje individuální úroveň při organizaci, motivaci a vytrvalosti na cíl zaměřeného chování. Odlišuje spolehlivé, na sebe náročné lidi od těch, kteří jsou lhostejní a nedbalí.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Nespolehlivý - Líný - Bezcílný - Nedbalý - Lhostejný - Bez vůle - Požitkářský

Tabulka 2

(převzato a upraveno podle Pervina 1933 in Urbánek, Hřebíčková, 2001, s. 45).

4 Schopnost absorpce

Podle Hartla a Hartlové je absorpce za a) zachycení elektromagnetických, chemických nebo jiných fyzikálních podnětů smyslovým orgánem; za b) snaha soustředit se a napřít psychické úsilí do jediného úkonu, jinak řečeno je to širší zaujatost danou činností v pozitivním smyslu (produktivní zaměření pozornosti) i v negativním (vytržení z reality); a za c) je to zkušenost, že každý psychický děj sám o sobě zaniká (převzato a upraveno dle Hartl, Hartlová, 2000, s. 14).

Absorpce v pojetí Tellegena (1974) se s definicí Hartla a Hartlová v leččem shoduje. Tellegen chápe absorpci jako osobnostní dispozici, která souvisí právě s plnou pozorností věnovanou nějakému kognitivnímu, percepčnímu, ale i imaginativnímu zdroji. Obnáší to plné zaujetí daným zdrojem, ignorování jiných vlivů a může být dokonce pozměněn smysl pro realitu.

Lidé, kteří mají vysokou míru absorpce (tj. vysoce skórují v příslušném dotazníku), si podle Plhákové (2013) dokážou vybavit velice živě minulé události a intenzivně vnímají umělecká díla. Při pohlcení uměleckým dílem ztrácejí např. pojetí o čase.

Absorpce je měřena nejčastěji Tellegenovou škálou absorpce (*Tellegen absorption scale*, TAS), nebo její modifikovanou verzí (MODTAS). Původní škála TAS je složena z 9 subškál a prvotním záměrem bylo měřit pomocí ní hypnabilitu a sugestibilitu.

9 subškál TAS je následujících (Glisky a kol., 1991, použit vlastní překlad):

- Schopnost reagovat na poutavé podněty
- Schopnost reagovat na indukční podněty
- Schopnost imaginativního myšlení
- Schopnost vyvolat živé a sugestivní obrazy
- Propojené smyslové zážitky (např. synestezie)
- Absorpce v myšlenkách a představách
- Živé vzpomínky na minulost
- Epizody rozšířeného vědomí
- Změněný stav vědomí

U schopnosti absorpce byla zjišťována souvislost s jinými dimenzemi osobnosti jevy. Více v další, poslední kapitole teoretické části, která pojednává o zahraničních studiích.

5 Výzkumy vybraných dimenzí osobnosti

Ve své bakalářské práci hledám souvislost hypnability s popsányými dimenzemi osobnosti. Domněnku, že daná souvislost existuje, jsem získala na základě závěrů různých zahraničních studií. Platnost závěrů není univerzální, přesto výskyt korelací mezi hypnabilitou, konceptem mentálních hranic, schopností absorpce a otevřeností vůči zkušenosti byl několikrát potvrzen, zvláště u zmíněných tří dimenzí, které dávám do vztahu k hypnabilitě. Nicméně zjištěné korelace většinou pocházejí z americké populace a výsledky nemusí odpovídat zdejší populaci. Ve své bakalářské práci nevyházím z žádné konkrétní studie, ani neověřuji platnost určitých závěrů. Avšak zahraniční studie jsou inspirací pro výzkumnou část, na jejich základě předpokládám pozitivní korelace mezi všemi sledovanými dimenzemi. Touto kapitolou končí teoretická část, následuje výčet zahraničních studií a poté výzkumná část.

Mnoho výzkumů hypnability je zaštiťováno čtvrtletníky *Journal of Abnormal Psychology*, který vydává Americká psychologická asociace, a *Journal of Experimental and Clinical Hypnosis*. Bylo v nich publikováno nespočet článků, které zkoumají hypnózu ve všemožných souvislostech (od hledání souvislostí s jinými dimenzemi osobnosti, přes léčebné využití hypnózy, po chemické procesy v těle při hypnotickém stavu).

Podle rozsáhlé studie, kterou provedli Glisky, Tataryn, Tobias, Kihlstrom a McConkey (1991), hypnabilita pozitivně koreluje s absorpcí a otevřeností vůči zkušenostem. Silná korelace se potvrdila i mezi otevřeností a absorpcí. Ve studii se porovnávaly korelace hypnability i s jednotlivými subškálami absorpce, i když pozitivní výsledky nejsou tak překvapivé, protože nástroj na měření absorpce (více viz kapitola Schopnost absorpce) byl původně navržen k měření hypnability a sugestibility. Podle Eysencka (1968) hypnabilita nesouvisí s temperamentovými dimenzemi, nemá vztah ani ke stabilitě, ani k labilitě. Zato souvisí s tenkými mentálními hranicemi (Barrett, 2000). Korelaci hypnability s absorpcí potvrzují i jiné zahraniční výzkumy. Slabou korelaci zjistili např. Nadon, a kol. (1991). Souvislost hypnability se schopností absorpce byla ověřena dále ve výzkumech Tellegena a Atkinsona (1974), kde uvedli pozitivní korelaci i s další proměnnou – sebe-přesahujícími zážitky. Mezi jiné studie potvrzující korelaci patří starší studie Councila a kol. (1986), mezi novější potom Zachariae a kol. (2000), Beaulieu-Prévost a Zadra (2007). Absorpce dále pozitivně koreluje s tenkými mentálními hranicemi na naměřeném $r = 0,56$ (Zamore, Barrett, 1989). Obě dimenze zároveň korelují s otevřeností vůči zkušenosti (McCrae, 1994; Phares, Chaplin, 1994).

VÝZKUMNÁ ČÁST

6 Výzkumný problém

Výzkumný problém mé bakalářské práce se týká především tématu hypnability. Jak jsem předestřela v teoretické části, fenomén hypnability je poněkud problematický. Jisté je, že ji nemůžeme pozorovat u každého člověka a že hypnabilita je individuálně odlišnou záležitostí. Různí jedinci jsou schopni nechat se v různé míře uvést do hypnotického stavu, který má určitou hloubku. Dosud není uspokojivě vysvětleno, proč u někoho hypnotický stav navodit lze a u jiného ne, stejně tak proč lze někoho snadno uvést do hluboké hypnózy a jiného jen do mírné. Této problematice se dotýká i má bakalářská práce, která by měla přispět k objasnění souvislosti hypnability s jinými dimenzemi osobnosti. Pomocí kvantitativního výzkumu hledám ve své bakalářské práci souvislost mezi hypnabilitou, konceptem mentálních hranic, schopností absorpce a otevřeností vůči zkušenosti.

6.1 Výzkumné cíle

Ve své bakalářské práci si stanovuji výzkumné cíle (viz Ferjenčík, 2000), které vychází z výzkumného problému. Uspořádání výzkumných cílů je následující:

Výzkumný cíl z hlediska deskripce:

- Popsat jednotlivé dimenze osobnosti, o kterých pojednává bakalářská práce, tj. hypnabilita, koncept mentálních hranic, otevřenost vůči zkušenosti a schopnost absorpce. Tomuto cíli je věnována teoretická část práce.

Výzkumný cíl z hlediska predikce:

- Prozkoumat vzájemné vztahy mezi danými dimenzemi osobnosti, tj. prokázat nebo vyvrátit souvislosti mezi proměnnými, které představují jednotlivé dimenze.

Výzkumné cíl z hlediska explanace:

- Diskutovat nad získanými výsledky analýzy dat a srovnat tyto výsledky s podobnými výzkumy.

6.2 Výzkumné hypotézy a výzkumné otázky

Hypotézy vycházejí ze zadaných výzkumných cílů a teoretického ukotvení dat. Hlavní zkoumanou vlastností je hypnabilita, která je dána do vztahu s osobnostními dimenzemi – konceptem mentálních hranic, schopností absorpce a otevřeností vůči zkušenostem. Pro plné využití získaných dat jsem mezi hypotézy a výzkumné otázky zařadila i další dimenze osobnosti z NEO pětifaktorového osobnostního inventáře, kterými jsou neuroticismus, extraverte, přívětivost a svědomitost.

Vzhledem k nevyváženému složení souboru z hlediska pohlaví jsem nezjišťovala osobnostní rozdíly mezi muži a ženami.

Při sestavování hypotéz jsem vycházela z předpokladů, které jsem získala teoretickým zpracováním této problematiky a rešeršemi podobných výzkumů. Následuje přehled statistických hypotéz (H).

Skór v Harvardské skupinové škále hypnability u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem v dotazníku BPQ

- **H1: Skór v Harvardské skupinové škále hypnability u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem v dotazníku BPQ.**
- **H2: Skór v Harvardské skupinové škále hypnability u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem v dotazníku MODTAS.**
- **H3: Skór v Harvardské skupinové škále hypnability u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem na škále Otevřenost vůči zkušenosti.**
- **H4: Skór v dotazníku MODTAS u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem z dotazníku BPQ.**
- **H5: Skór v dotazníku BPQ u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem na škále Otevřenost vůči zkušenosti.**

- **H6: Skór v dotazníku MODTAS u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem na škále Otevřenost vůči zkušenosti.**

Celkově je stanoveno 6 statistických hypotéz. Do korelační matice zahrnu všechny proměnné, proměnné, což umožňuje stanovení následujících výzkumných otázek.

- **VO1: Existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a neuroticismem?**
- **VO2: Existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a extraverzí?**
- **VO3: Existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a přívětivostí?**
- **VO4: Existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a svědomitostí?**
- **VO5: Existují další statisticky významné souvislosti mezi pěti obecnými dimenzemi osobnosti, měřenými NEO-FFI (Neuroticismus, Extraverze, Otevřenost, Přívětivost, Svědomitost)?**

7 Metody sběru dat

7.1 Harvardská skupinová škála hypnability – HGSHS (*Harvard Group Scale of Hypnotic Susceptibility*)

Dotazník byl vytvořen na základě manuálu (Hajný, Svoboda, 1979, viz příloha 5) a obsahuje čtyři části. V první části má proband za úkol stručně vypsát vše, co se událo od doby, kdy začal sledovat fixační bod. Po vypršení časové lhůty k vyplnění prvního úkolu zazněl signál rušící posthypnotickou amnézií. V druhé části má proband možnost dopsat, na co zapomněl a na co si vzpomněl nyní. Tato část se neskóruje, slouží ke zjišťování přítomnosti nebo nepřítomnosti posthypnotické amnézie.

Ve třetí části je samotný dotazník. Je v něm uvedeno 12 položek, které představují jednotlivé sugescce, tak jak šly chronologicky za sebou. Proband hodnotí co nejobektivněji své chování během skupinové hypnózy, a sice kroužkováním odpovědi A nebo B, která je u každé položky uvedena. Dotazník je vytvořen tak, že každá odpověď A znamená vyhovění hypnotické sugesci a každá odpověď B znamená, že proband se podle hypnotické sugescce nezachoval. Každá odpověď A je hodnocena jedním bodem, každá odpověď B je hodnocena nulou. Pro přehled uvádím hodnocení v tabulce.

Hypnotická sugescce	Hodnocení odpovědi A	Hodnocení odpovědi B
Klesání hlavy	1 bod	0 bodů
Zavření očí	1 bod	0 bodů
Klesání ruky	1 bod	0 bodů
Neschopnost pohybu rukou	1 bod	0 bodů
Semknutí prstů	1 bod	0 bodů
Ztuhlost ruky	1 bod	0 bodů
Přibližování rukou	1 bod	0 bodů
Znemožněné sdělování	1 bod	0 bodů
Sugescce mouchy	1 bod	0 bodů
Nemožnost otevřít oči	1 bod	0 bodů
Posthypnotická sugescce	1 bod	0 bodů
Amnézie	1 bod	0 bodů

Tabulka 3

Amnézie je skórována, pokud byly před signálem vybaveny méně než 4 položky.

V poslední, čtvrté části, byl prostor k jakémukoliv vyjádření. Tato část byla určena pouze k osobním účelům a odpovědi z této části nebyly nijak vyhodnocovány.

Hodnocení skóre a rozdělení do kategorií, podle kterých lze výsledné skóre interpretovat, znázorňuje další tabulka:

Hrubé skóre škály	Hilgardova kategorizace	Kategorizace Laurence a Perryho
12	Velmi vysoká	Vysoká
11		
10	Vysoká	Vyšší střední
9		
8		
7	Střední	Nižší střední
6		
5	Nízká	Nízká
4		
3		
2		
1		
0		

Tabulka 4

(převzato a upraveno dle Kratochvíl, 2011, s. 42)

7.2 Dotazník hranic osobnosti (Boundary Personality Questionnaire)

Ve svém výzkumu jsem použila zkrácenou verzi dotazníku, který podle předlohy a se souhlasem autora, Michaela Schredla (Schredl a kol., 2008), do češtiny přeložily Lucie Kráčmarová a Alena Plháková (Plháková, 2013).

Dotazník obsahuje 20 položek a proband hodnotí na pětibodové škále (0-1-2-3-4), jak s daným tvrzením souhlasí, podle schématu:

- 0 bodů = velmi nesouhlasím
- 1 bod = nesouhlasím
- 2 body = neutrální
- 3 body = souhlasím
- 4 body = velmi souhlasím

Dotazník je sestaven tak, že celkové skóre 0 bodů značí extrémně silné vnitřní hranice a nejvyšší možné skóre, tj. 80 bodů, extrémně tenké vnitřní hranice. Co znamená mít silné nebo tenké vnitřní hranice je vysvětleno v teoretické části.

Několik položek v testu je inverzních a při vyhodnocování se musí dané hodnoty převést podle schématu:

- 0 bodů = 4 body
- 1 bod = 3 body
- 2 body = 2 body
- 3 body = 1 bod
- 4 body = 0 bodů

Dle výzkumu Schredla a kolektivu (2008) je tento dotazník vytvořen tak, že vykazuje nízkou korelaci s neuroticismem a je validní a reliabilní vzhledem k původnímu, delšímu dotazníku. Stanovují také vnitřní konzistenci položek na 0.74.

7.3 Modifikovaná Tellegenova škála absorpce – MODTAS (*The Modified Tellegen Absorption Scale*)

Další metodou, kterou jsem ve výzkumu využila, je Modifikovaná Tellegenova škála absorpce. Jak napovídá název, dotazník je modifikací původního Tellegenova dotazníku a jeho autorem je Jamieson. Ve výzkumu byl použit český překlad, jehož autorkami jsou Lucie Kráčmarová a Alena Plháková (Kráčmarová. 2012).

Dotazník se skládá ze 34 položek a hodnocení probíhá vybíráním na pětibodové škále (0-1-2-3-4), do jaké míry se proband s tvrzením ztotožňuje co do frekvence. Předkládám schéma hodnocení:

- 0 bodů = nikdy
- 1 bod = nejméně jednou
- 2 body = příležitostně
- 3 body = často
- 4 body = velmi často

Vyhodnocování probíhá sčítáním zaškrtnutých bodů na škále, žádné hodnoty se nepřevrací. Minimální skóre je nula a maximální skóre je 136. Čím větší je počet dosažených bodů, tím větší je schopnost absorpce. Co obnáší schopnost absorpce je vysvětleno v teoretické části.

7.4 NEO pětifaktorový osobnostní inventář – standardizovaná česká verze z NEO – FFI (*Five-Factor Inventory*)

Nejdelší metodou, která byla v mém výzkumu využita, je NEO pětifaktorový osobnostní inventář. Ten byl do češtiny přeložen autory Hřebíčkovou a Urbánkem podle inventáře NEO – FFI (*Five-Factor Inventory*) Costy a McCrae. Dotazník obsahuje celkem 60 položek, které jsou rovnoměrně zacíleny na pět různých škál podle faktorů osobnosti. Každá škála (neuroticismus, extraverte, otevřenost vůči zkušenosti, přívětivost a svědomitost) má i své subškály, jejich popis je uveden v teoretické části. Na každou škálu tedy vychází 12 položek a hodnocení probíhá kroužkováním, do jaké míry tvrzení jedince vystihuje podle následujícího schématu:

- 0 bodů = vůbec nevystihuje
- 1 bod = spíše nevystihuje
- 2 body = neutrální
- 3 body = spíše vystihuje
- 4 body = úplně vystihuje

Hodnocení probíhá sčítáním zakroužkovaných hodnot, ale některé položky v testu jsou inverzní. Musí se tedy nejprve převrátit hodnota, kterou vyjadřují - podle stejného principu, jaký byl ukázán u Dotazníku hranic osobnosti.

V mém bakalářském výzkumu jsem si zvolila zkoumat souvislost hypnability s otevřeností vůči zkušenosti, nicméně NEO pětifaktorový osobnostní inventář jsem

vyhodnotila celý a získala data ze všech pěti faktorů. S těmito daty jsem dále pracovala, protože by byla škoda nevyužít jejich potenciál.

Podle autorů byla u testu několikrát ověřena jeho validita, spolehlivost i vnitřní konzistence, byly provedeny faktorové analýzy a porovnání se zahraničními inventáři, takže tento inventář je standardizovanou metodou. Vydalo jej Testcentrum v Praze roku 2001. (Hřebíčková, Urbánek, 2001).

Největší možné dosažené bodové skóre je v inventáři je 240 (5 x 48) bodů, i když ve skutečnosti se posuzují jednotlivé škály, tedy nejvýše 48 bodů u každého z faktorů.

Podrobně byly výsledky popsány v teoretické části, zde předkládám shrnující tabulku:

Rysové dimenze	Popis
Neuroticismus	<ul style="list-style-type: none"> • klidný – úzkostlivý • jistý – pochybující • spokojený - nespokojený
Extraverze	<ul style="list-style-type: none"> • společenský – samotářský • vtipný – rozvážný • citlivý - zdrženlivý
Otevřenost vůči zkušenostem	<ul style="list-style-type: none"> • vynalézavý – praktický • rozmanitost – rutina • nezávislost - konformita
Přívětivost	<ul style="list-style-type: none"> • ohleduplný – bezcitný • důvěřivý – podezřívavý • ochotný - neochotný
Svědomitost	<ul style="list-style-type: none"> • organizovaný – neuspořádaný • opatrný – neopatrný • Ukázněný - neukázněný

Tabulka 5

8 Charakteristika základního a výběrového souboru

8.1 Základní soubor

V mém výzkumu byli osloveni studenti prvního ročníku psychologie, z Katedry psychologie Filosofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Základní soubor (populace) čítal 67 osob, z toho 61 žen a 6 mužů.

Za základní soubor jsem zvolila studenty psychologie prvního ročníku z několika důvodů. Zážitek hypnózy je nevšední a proto musela být jasně ohraničena skupina, ve které se bude hypnóza realizovat. Atraktivní téma výzkumu by mohlo přilákat různé jedince, kteří by si chtěli pouze vyzkoušet hypnózu a mohli by zapříčinit malou návratnost mých dotazníků. U studentů psychologie jsem předpokládala spolupráci a respekt k výzkumnému účelu. Dalším důvodem, proč jsem zvolila studenty psychologie, bylo známé prostředí, ve kterém se výzkum realizoval, a také fakt, že studenti prvního ročníku byli již seznámeni s hypnotizérkou, tj. A. Plhákovou. V teoretické části jsem uvedla, že vztah k hypnotizérovi je jednou ze tří důležitých složek hypnózy. Známa osoba, ke které jsem předpokládala, že mají studenti důvěru, měla zajistit hladký průběh výzkumné fáze. První ročník jsem zvolila proto, že studenti nejsou dosud tolik poznamenáni studiem psychologie jako vyšší ročníky. A. Plháková je absolventkou základního i pokračovacího kurzu hypnózy v PL Kroměříž.

8.2 Výběrový soubor

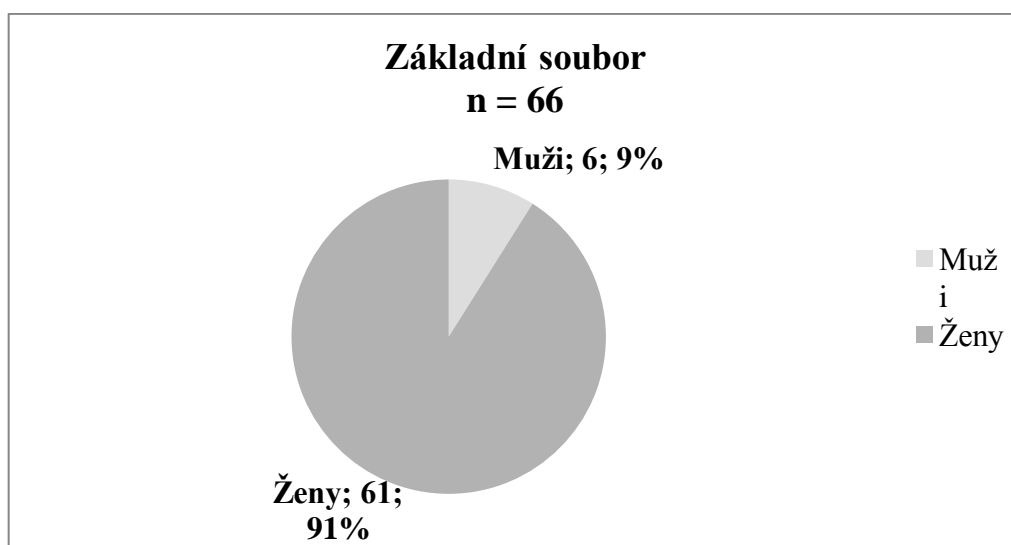
Výběrový soubor byl stanoven metodou samovýběru (*self selecting sample*), což je jedna z nepravděpodobnostních metod výběru. Metoda samovýběru je založena na principu dobrovolnosti a nezaručuje náhodný výběr prvku do vzorku. Mohou být proto přítomna zkreslení v podobě motivace k účasti ve výzkumu (finanční či jiné hmotné odměny) nebo zkreslení na základě různých individuálních charakteristik účastníků výzkumu, které se liší od běžné populace (Miovský, 2006).

Výběrový soubor tvořilo dohromady 51 osob, z toho 46 žen a 5 mužů, s celkovým věkovým průměrem 19,66 let. Tento soubor byl podroben výzkumnému zásahu, neboli podstoupil skupinovou hypnózu pod vedením A. Plhákové. Těmto osobám byly rozdány dotazníky nebo inventáře k vyplnění (Harvadská skupinová škála hypnability, NEO

pětifaktorový osobnostní inventář, Dotazník hranic a Modifikovaná Tellegenova škála absorpce).

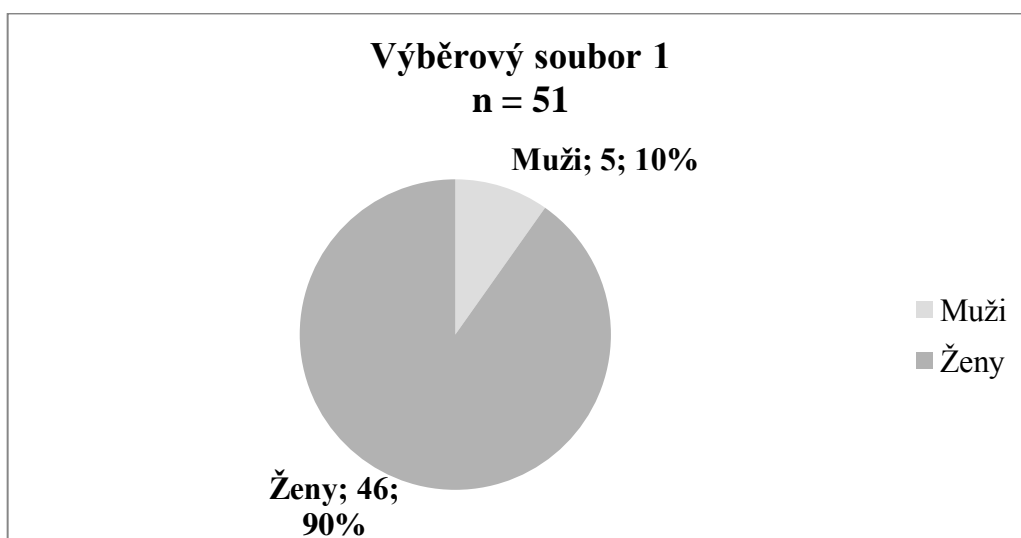
Konečným výběrovým souborem zůstalo 44 osob, z toho 40 žen a 4 muži. Úbytek ve výběrovém souboru představoval v 6 případech neodevzdání vyplněných dotazníků nebo inventářů a v 1 případě chybné vyplnění dotazníků nebo inventářů. Zaznamenala jsem celkový úbytek 7 osob.

Následně uvádím čísla přehledně v grafech.

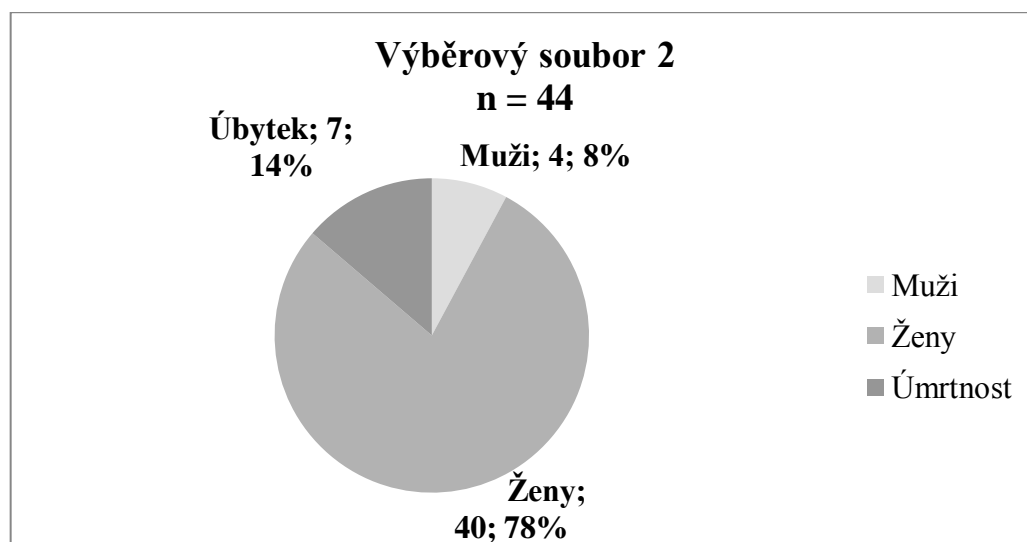
Graf 1

Výběrovým souborem 1 se myslí výběrový soubor ze základního souboru, který byl sestaven metodou samovýběru. Jedinci výběrového souboru se účastnili kolektivní hypnózy a obdrželi složku dotazníků nebo inventářů k vyplnění.

Graf 2

Výběrovým souborem 2 se myslí konečný výběrový soubor, který kompletně prošel výzkumnou fází, tj. jedinci výběrového souboru 2 podstoupili kolektivní hypnózu a vyplnili všechny příslušné dotazníky nebo inventáře. Od těchto participantů byla získána platná data, která podlehla analýze.

Graf 3

K analýze dat bylo využito 44 dotazníků. Celková návratnost dotazníků od účastníků výzkumu byla 86%. Výběrový soubor tvořilo 67% jedinců ze základního souboru.

Věkové složení probandů u N platných výsledků:

N = 44	Průměr	Minimum	Maximum	Směr.odchylka
Věk	19, 66	19,00	21,00	0, 61

Tabulka 6

9 Průběh výzkumu

Realizace výzkumu pro účely mé bakalářské práce znamenala přípravu dotazníků a inventářů, o jejichž vyplnění byli probandi požádáni po absolvování skupinové hypnózy.

Provedení skupinové hypnózy bylo klíčovou událostí celého výzkumu. Oslovení výzkumného souboru proběhlo ve třídě prvního ročníku při vyučování. Studenti byli požádáni o účast ve výzkumu, byl jim ozřejměn účel výzkumu a zdůrazněna dobrovolnost. Na základě těchto informací se dostavilo 51 lidí v úterý dne 12. 11. 2013 k provedení skupinové hypnózy pod vedením A. Plhákové. Těchto 51 lidí bylo rozděleno do dvou skupin podle abecedy, aby byl zajištěn lepší průběh hypnózy. Skupinová hypnóza probíhala v obou skupinách standardním způsobem. Studenti bezprostředně po skončení hypnózy vyplnili dotazník Harvardské škály skupinové hypnability, další dotazníky nebo inventáře vyplnili a odevzdali v průběhu týdne. Sběr dat tedy dohromady trval necelé dva týdny.

Studentům jsem za účast ve výzkumu nenabízela žádnou odměnu, motivací byl samotný zájem o předmět výzkumu. Výzkum probíhal zcela anonymně, složky s dotazníky nebo inventáři byly za tímto účelem očíslovány. Probandy jsem požádala pouze o vyplnění věku a pohlaví. Dále jsem studentům poskytla možnost zaslání konečných výsledků, ale i individuálních vyhodnocení dotazníků nebo inventářů. V případě zájmu o tuto možnost si měl proband zapamatovat číslo své složky, této nabídky však nikdo nevyužil.

10 Metody zpracování dat

Můj výzkum je kvantitativního charakteru, většinu analýzy dat jsem tedy prováděla elektronicky pomocí různých programů. Výpočet hodnot z dotazníků nebo inventářů jsem prováděla manuálně a do elektronické podoby jsem je převedla pomocí programu Microsoft Office Excel 2007, kde jsem počty ověřila. K další analýze jsem využila program Statistica 10, vyvinutý firmou StatSoft (program byl zpřístupněn v roce 2010). Vzhledem k velikosti souboru ($n = 44$) jsem pracovala převážně s parametrickými metodami.

11 Analýza dat, prezentace a interpretace výsledků

11.1 Analýza dat

V mé bakalářské práci jsem zjišťovala vztah mezi proměnnými navzájem, podle vzorce $R1 = f(R2)$, kde $R1$ a $R2$ jsou jednotlivé proměnné. V tomto typu výzkumu se nejméně uvažuje o vzájemné kauzalitě, neurčuje se, zda jedna kategorie má vliv a způsobuje změny u kategorie druhé. Místo příčinnosti se hledá korelace, tj. vzájemná souvislost a koincidence několika různých proměnných. Základní otázka tedy zní: „*Pokud pozorujeme jev A, jaké jiné jevy se budou zpravidla vyskytovat zároveň s ním?*“ (Ferjenčík, 2000, s. 38). Stanovuje se deskripce jevů namísto příčin a následků, což umožňuje jejich predikci (= předpovědi). Podstatné je ujasnit si kombinaci jevů, o které se jedná a jaké z toho plynou důsledky (tamtéž).

Podle Reiterové (2011) je korelace statistická závislost mezi veličinami, tedy vztah mezi proměnnými. Podle typu proměnných rozlišuje, jaký druh statistického výpočtu použít. V případě metrických proměnných doporučuje Pearsonův korelační koeficient, u ordinálních Spearmanův koeficient pořadové korelace, u nominálních proměnných zjišťuje koeficient kontingence nebo asociace.

Základním úkolem statistického zpracování je potom určení těsnosti vztahu proměnných a posoudit statistickou významnost. Mezi proměnnými lze vyvodit tyto souvislosti:

- shoda: mezi proměnnými existuje tzv. pozitivní korelace, tj. vysoké hodnoty proměnné X se vyskytují společně s vysokými hodnotami Y apod.
- protiklad: mezi proměnnými je vztah tzv. negativní korelace, tj. vysoké hodnoty X se vyskytují společně s malými hodnotami Y apod.
- nezávislost: mezi proměnnými neexistuje určitá korelace, dosažené hodnoty X se vyskytují s různými hodnotami Y , tj. nekorelují spolu (Reiterová, 2011).

V mé bakalářské práci hledám korelace mezi hypnabilitou a vybranými dimenzemi osobnosti. Zjišťuji souvislost metrických proměnných. Korelace je vyjádřena koeficientem r , který může nabývat hodnot od -1 do 1. V případě záporné hodnoty r se jedná o negativní korelaci, u kladného r o pozitivní korelaci. Hodnoty r kolem 0 značí nezávislost mezi proměnnými. V práci jsem korelace zjišťovala výpočtem v programu Statistica, kde byla určena jejich statistická významnost na hladině $\alpha = 0,05$.

Korelaci proměnných můžeme posuzovat podle tohoto schématu (Ferjenčík, 2000):

- Žádná korelace: $r = 0$ až $0,2$; 0 až $-0,2$
- Slabá korelace: $r = 0,2$ až $0,4$; $-0,2$ až $-0,4$
- Střední korelace: $r = 0,4$ až $0,6$; $-0,4$ až $-0,6$
- Silná korelace: $r = 0,6$ až $0,8$; $-0,6$ až $-0,8$
- Dokonalá korelace: $r = 0,8$ až 1 ; $-0,8$ až -1

V následující tabulce (tabulka 4) uvádím popisné statistiky, které jsem využila, tj. přehled proměnných a jejich průměrných, minimálních a maximálních dosažených skóre, a dále směrodatnou odchylku. V tabulce pod ní (tabulka 5) uvádím přehled minimálních a maximálních hodnot, které lze v jednotlivých metodách sběru dat získat, a dále středovou hodnotu, o které se dá předpokládat, že se bude blížit průměrům hodnot získaných ze vzorku. Tyto hodnoty jsem popsala v kapitole o metodách sběru dat.

N = 44	Průměr	Minimum	Maximum	Směr.odchylka
Hypnabilita	6,45	2,00	11,00	2,39
Neuroticismus	25,31	5,00	46,00	8,55
Extraverze	30,00	11,00	47,00	7,65
Otevřenost	31,97	18,00	45,00	5,92
Přívětivost	30,11	19,00	39,00	5,22
Svědomitost	30,20	12,00	45,00	6,46
MODTAS	65,09	33,00	117,00	18,37
BPQ	42,29	30,00	57,00	6,05

Tabulka 7

Škála	Středová hodnota	Minimum	Maximum
Hypnabilita	6,00	0,00	12,00
Neuroticismus	24,00	0,00	48,00
Extraverze	24,00	0,00	48,00
Otevřenost	24,00	0,00	48,00
Přívětivost	24,00	0,00	48,00
Svědomitost	24,00	0,00	48,00
MODTAS	68,00	0,00	136,00
BPQ	40,00	0,00	80,00

Tabulka 8

V této kapitole vyložím, jak jsem zanalyzovala získaná data. U každé z dimenzí provedu porovnání hodnot z tabulek 4 a 5 a přidám další popisnou statistiku – histogram normálního rozložení, včetně četností odpovědí. Účelem je popis proměnných, které jsem mezi sebou korelovala.

Hypnabilita

Ve vzorku se vyskytují hodnoty, které se podle Hilgardovy kategorizace blíží nízké (hodnota 2) i velmi vysoké úrovni hypnability (hodnota 11). Průměr ve vzorku je 6,45 a toto číslo se blíží středové hodnotě ze dvanáctibodové Harvardské skupinové škály hypnability.

Vzorek lze s přihlédnutím k Hilgardově kategorizaci charakterizovat takto:

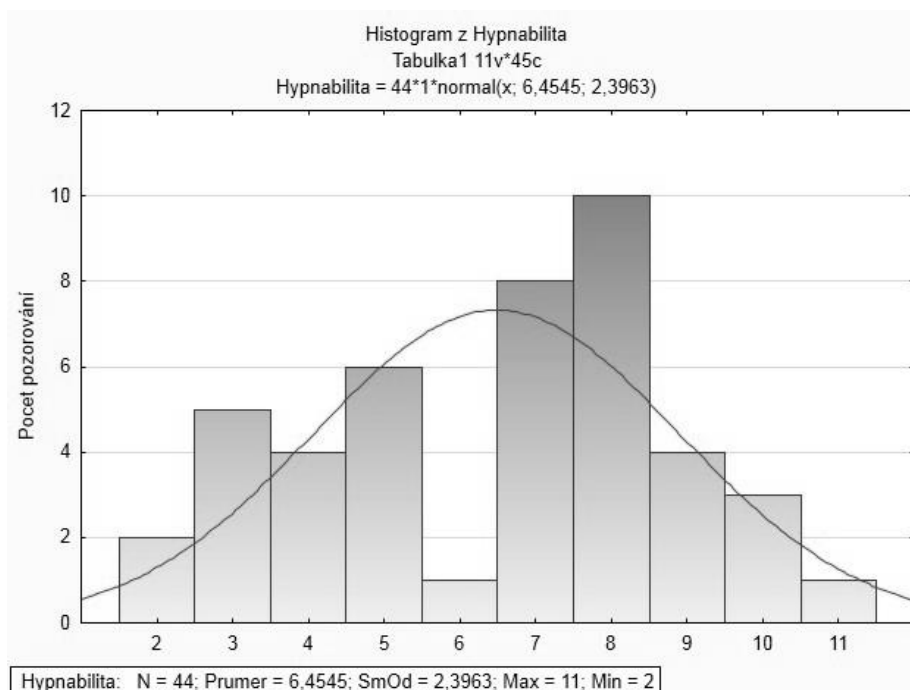
- 1 osoba vykazuje velmi vysokou hypnabilitu
- 17 osob vykazuje vysokou hypnabilitu
- 15 osob vykazuje střední hypnabilitu
- 11 osob vykazuje nízkou hypnabilitu

Podle kategorizace Laurence a Perryho lze hypnabilitu výběrového souboru popsat takto:

- 4 osoby vykazují vysokou hypnabilitu
- 22 osob vykazuje vyšší střední hypnabilitu
- 16 osob vykazuje nižší střední hypnabilitu
- 2 osoby vykazují nízkou hypnabilitu

Na grafu 4 můžeme pozorovat i normální rozložení dat. Je patrné, že nejčastěji dosahovaným hrubým skórem je hodnota 8, což je lehce nad průměrem. Ve vzorku se více osob vykazuje spíše vysokou nebo vyšší střední mírou hypnability, takže graf zcela neodpovídá normálnímu rozložení dat. Pro účely této bakalářské práce můžeme nicméně konstatovat, že tento fakt je víceméně pozitivní.

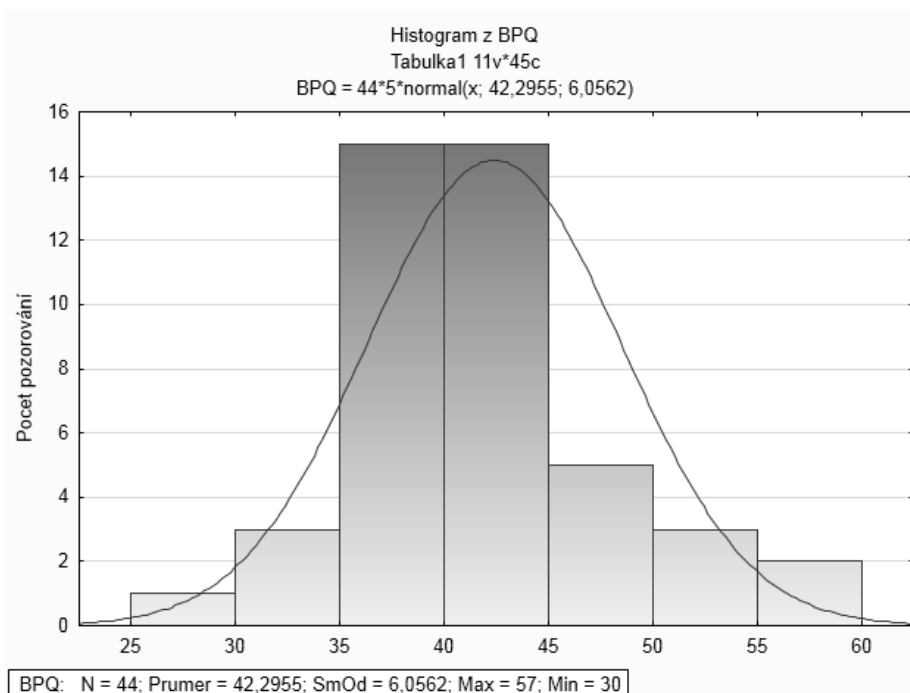
Zajímavé je vychýlení četnosti hrubého skóru 6 bodů. Přitom šestka je středovou hodnotou a i průměr vzorku se k této hodnotě přibližuje. Vysvětlením by mohla být obtížnost jednotlivých položek, které se podle Svobody (1987a) sdružují ve tři kategorie – reakce na pasivní motorické sugesce, nemožnost odporovat výzvě a kognitivní disociační výkony (seřazeno od nejlehčí po nejobtížnější). Hodnota šest může být předělem mezi dvěma kategoriemi, a proto u ní četnost kolísá.

Graf 4

Koncept hranic (proměnná BPQ)

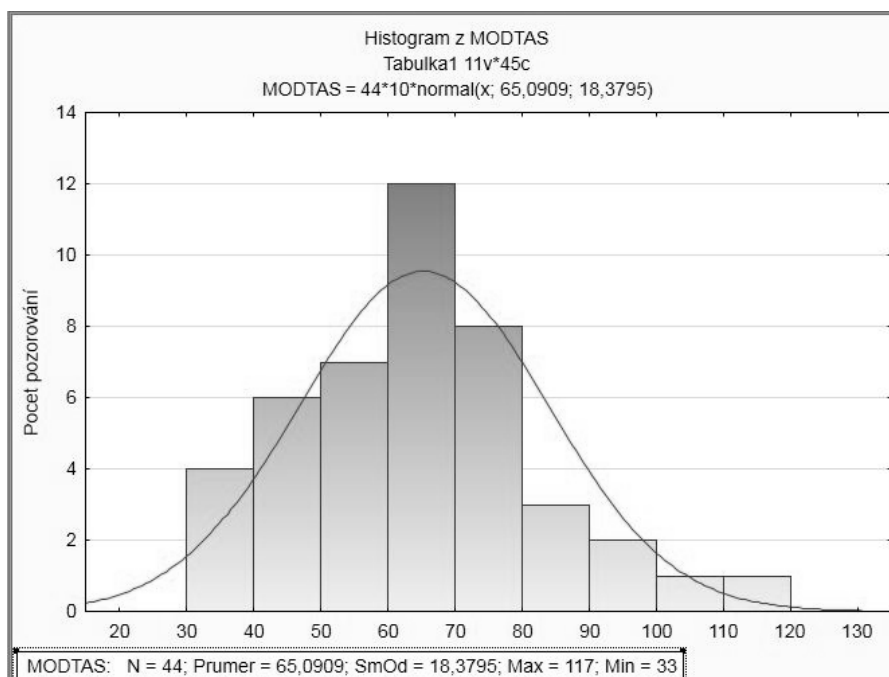
U proměnné BPQ, neboli naměřených hrubých skóre v Dotazníku hranic osobnosti, můžeme sledovat, že rozložení dat vcelku odpovídá normálnímu rozložení. Nejvyšší počet pozorování nacházíme u středové hodnoty, žádný jedinec ve vzorku nedosáhl ani jednoho extrémního pólu mentálních hranic. Skupinový profil by se dal popsat jako nevyhraněný ani tenkými ani silnými mentálními hranicemi.

Graf 5

Schopnost absorpce (proměnná MODTAS)

Průměrný hrubý skór naměřený na škále MODTAS se pohybuje lehce pod středovou hodnotou. Profil skupiny ve schopnosti absorpce nelze popsat vyhraněně do nízké nebo vysoké míry absorpce. Rozložení dat přibližně odpovídá normálnímu rozložení.

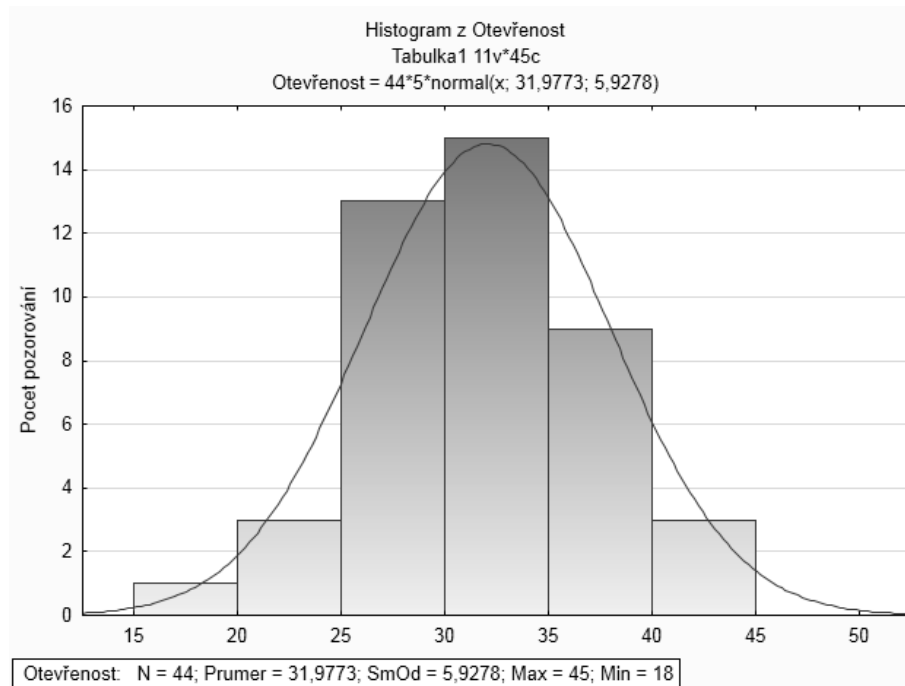
Graf 6

NEO pětifaktorový osobnostní inventář

Níže následují histogramy s četností odpovědí na jednotlivých škálách inventáře, včetně normálního rozložení dat. Hrubé skóry byly na všech škálách velice proměnlivé a přiblížily se i extrémním hodnotám.

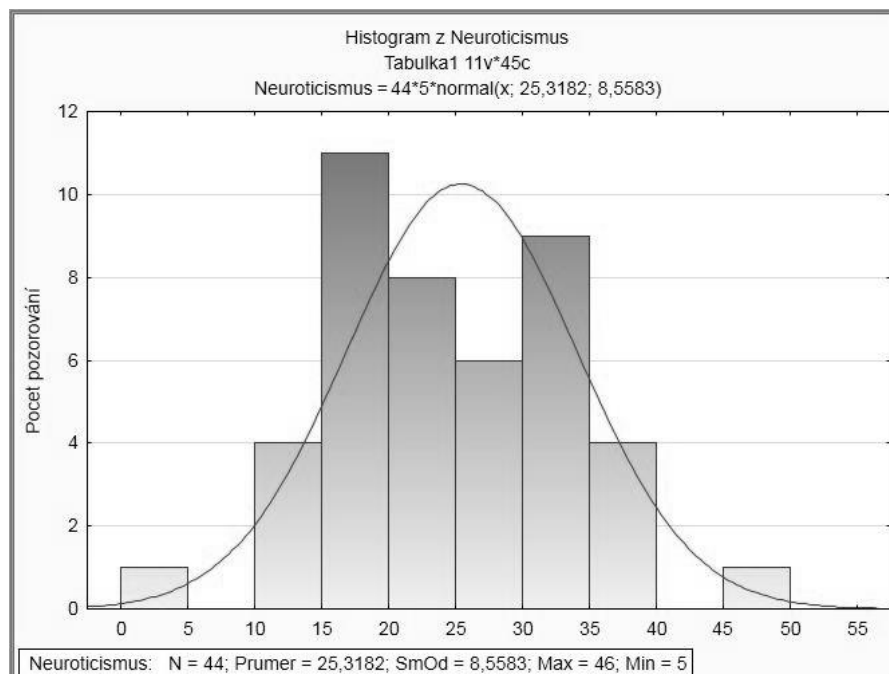
Nejproměnlivější je škála přívětivosti, o jejímž rozložení dat by se dalo spekulovat, zdali odpovídá normálnímu rozložení (viz Diskuze).

Otevřenost vůči zkušenosti

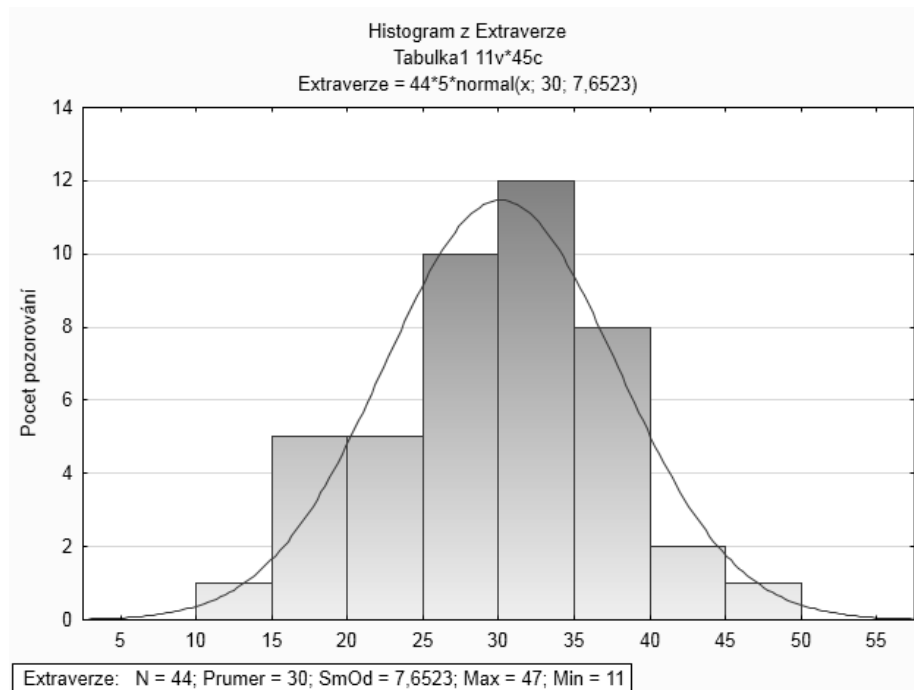
Graf 7

Neuroticismus

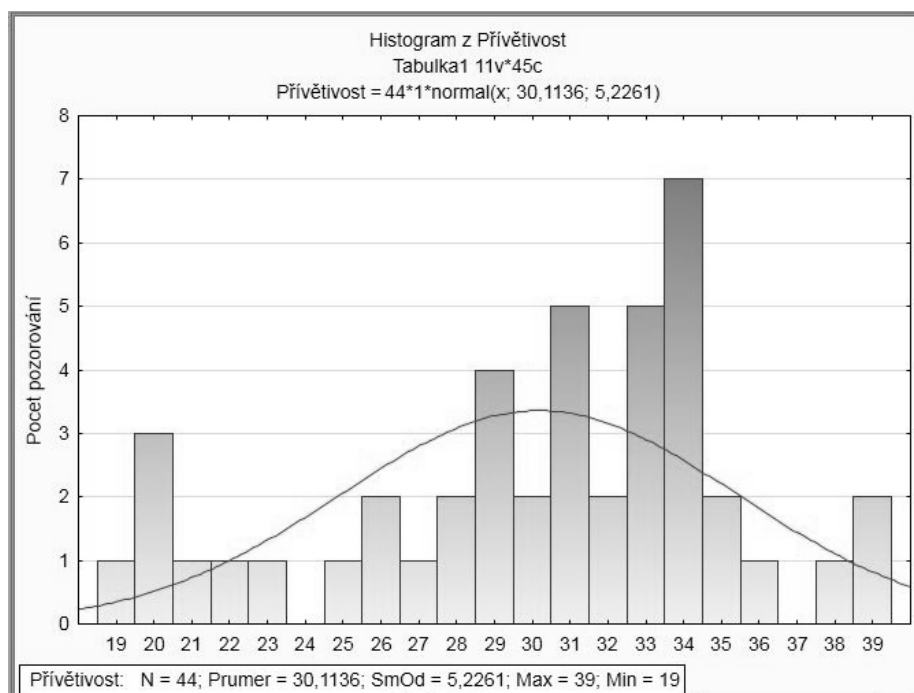
Graf 8

Extraverze

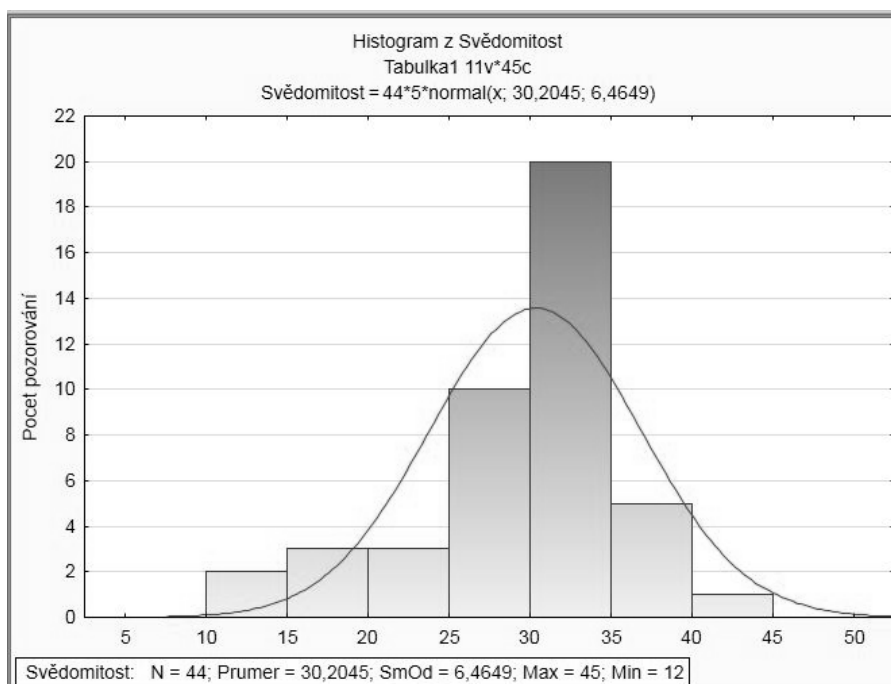
Graf 9

Přivětivost

Graf 10

Svědomitost

Graf 11

11.2 Výsledky

V mé bakalářské práci mám za výzkumný cíl změřit souvislost mezi hypnabilitu a vybranými dimenzemi osobnosti. Tato souvislost byla zjištěna výpočtem korelace v programu Statistica. Uvádím tabulku hodnot, kterou jsem získala provedením souborné korelace v programu Statistica (Tabulka 4). Díky rozsahu výzkumného souboru ($n = 44$) jsem použila parametrickou metodu, konkrétně korelační matice.

N=44	Hypn.	Neurot.	Extrav.	Otevř.	Přívět.	Svědom.	MODTAS	BPQ
Hypn.	1,00	-0,03	0,21	-0,21	<u>0,432</u>	0,24	-0,05	-0,13
Neurot.	-0,03	1,00	<u>-0,411</u>	<u>0,304</u>	-0,04	-0,29	<u>0,304</u>	0,14
Extrav.	0,21	<u>-0,411</u>	1,00	0,18	0,07	0,17	-0,19	-0,16
Otevř.	-0,21	<u>0,304</u>	0,18	1,00	0,07	-0,13	<u>0,667</u>	<u>0,307</u>
Přívět.	<u>0,432</u>	-0,04	0,07	0,07	1,00	0,37	-0,13	<u>-0,413</u>
Svědom.	0,24	-0,29	0,17	-0,13	0,37	1,00	-0,04	<u>-0,360</u>
MODTAS	-0,05	<u>0,304</u>	-0,19	<u>0,667</u>	-0,13	-0,04	1,00	<u>0,466</u>
BPQ	-0,13	0,14	-0,16	<u>0,307</u>	<u>-0,413</u>	<u>-0,360</u>	<u>0,466</u>	1,00

Tabulka 9

V tabulce 7 jsou vyznačeny (tučným písmem, podtržené) hodnoty, u kterých vyšly korelace statisticky významně na hladině $\alpha = 0,05$. Přesné hodnoty korelačního koeficientu a p - hodnoty viz příloha 4.

11.3 Platnost hypotéz

V této části práce se vyjádřím k hypotézám. Podle výsledků ze Statisticy lze stanovené statistické hypotézy buď potvrdit nebo nepotvrdit.

- **H1: Skór v Harvardské skupinové škále hypnability u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem v dotazníku BPQ.**

Korelační koeficient proměnných Hypnabilita a BPQ, $r = -0,13$, je výsledkem, který vypovídá o nezávislosti mezi proměnnými. Skór v hypnabilitě nekoreluje s propustností mentálních hranic.

Hypotéza H1 nebyla potvrzena.

- **H2: Skór v Harvardské skupinové škále hypnability u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem v dotazníku MODTAS.**

Výsledný korelační koeficient mezi proměnnými Hypnabilita a MODTAS je -0,05, což značí nezávislost proměnných. Skór v hypnabilitě tedy nekoreluje s mírou absorpce.

Hypotéza H2 nebyla potvrzena.

- **H3: Skór v Harvardské skupinové škále hypnability u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem na škále Otevřenost vůči zkušenosti.**

Korelační koeficient mezi proměnnými Hypnabilita a Otevřenost je roven -0,21, což naznačuje slabou negativní souvislost mezi oběma proměnnými, která však není statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$.

Hypotéza H3 nebyla potvrzena.

- **H4: Skór v dotazníku MODTAS u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem z dotazníku BPQ.**

Výsledný korelační koeficient je $r = 0,466$ a tento výsledek lze vyhodnotit jako statisticky významný na stanovené hladině $\alpha = 0,05$. Výsledek korelace proměnných značí střední korelaci (0,4 až 0,6), z čehož lze vyvodit, že skór v dotazníku MODTAS pozitivně koreluje se skórem z dotazníku BPQ.

Hypotéza H4 byla potvrzena.

- **H5: Skór v dotazníku BPQ u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem na škále Otevřenost vůči zkušenosti.**

Mezi otevřeností vůči zkušenosti a propustností mentálních hranic existuje statisticky významná souvislost na hladině $\alpha = 0,05$. Korelační koeficient je roven 0,307, což vypovídá o pozitivní korelaci. Skór na škále Otevřenosti vůči zkušenosti pozitivně koreluje se skórem z dotazníku BPQ.

Hypotéza H5 byla potvrzena.

- **H6: Skór v dotazníku MODTAS u studentů psychologie pozitivně koreluje se skórem na škále Otevřenost vůči zkušenosti.**

U proměnných MODTAS a Otevřenost byla naměřena nejsilnější pozitivní korelace na hladině $\alpha = 0,05$, s koeficientem 0,607. Tento výsledek vyšel signifikantně i na hladině $\alpha = 0,001$. Mezi otevřeností vůči zkušenosti a mírou absorpce existuje statisticky významná souvislost. Skór na škále Otevřenosti vůči zkušenosti pozitivně koreluje se skórem z dotazníku MODTAS.

Hypotéza H6 byla potvrzena.

11.4 Výzkumné otázky

Následuje vyhodnocení stanovených výzkumných otázek.

- **VO1: Existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a neuroticismem?**

Podle výsledků v tabulce je mezi proměnnými Hypnabilita a Neuroticismus naměřena korelace $r = -0,03$, což svědčí o nezávislosti proměnných.

Mezi hypnabilitou a neuroticismem neexistuje statisticky významná souvislost.

- **VO2: Existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a extraverzí?**

Mezi proměnnými Hypnabilita a Extraverze byla naměřena korelace $r = 0,21$. To znamená slabou korelaci těchto proměnných, která ale není statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$.

Mezi hypnabilitou a extraverzí neexistuje statisticky významná souvislost.

- **VO3: Existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a přívětivostí?**

U proměnných Hypnabilita a Přívětivost byla zjištěna korelace $r = 0,432$. Tento výsledek je vyhodnocen jako statisticky významný na hladině $\alpha = 0,05$ a označuje se jako střední korelace.

Mezi hypnabilitou a přívětivostí existuje statisticky významná souvislost, skór v hypnabilitě pozitivně koreluje se skórem na škále Přívětivost.

- **VO4: Existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a svědomitostí?**

Mezi proměnnou Hypnabilita a proměnnou Svědomitost byla vypočtena korelace $r = 0,24$. Výsledek značí slabou korelaci mezi těmito proměnnými, která není statisticky významná na hladině $\alpha = 0,05$.

Mezi hypnabilitou svědomitostí neexistuje statisticky významná souvislost.

- **VO5: Existují další statisticky významné souvislosti mezi pěti obecnými dimenzemi osobnosti, měřenými NEO-FFI (Neuroticismus, Extraverze, Otevřenost, Přívětivost, Svědomitost)?**

Pokud nebude uvedeno jinak, mezi proměnnými neexistují statisticky významné souvislosti. Z tabulky korelačních koeficientů (tabulka 7) vyplývá, že mezi několika proměnnými byla naměřena statisticky významná korelace na hladině $\alpha = 0,05$.

- Mezi neuroticismem a extraverzí existuje statisticky významná souvislost.
Skór na škále Neuroticismus negativně koreluje se skórem na škále Extraverze.
- Mezi neuroticismem a otevřeností vůči zkušenosti existuje statisticky významná souvislost.
Skór na škále Neuroticismus pozitivně koreluje se skórem na škále Otevřenost vůči zkušenosti.
- Mezi neuroticismem a schopností absorpce existuje statisticky významná souvislost.
Skór na škále Neuroticismus pozitivně koreluje se skórem z dotazníku MODTAS.
- Mezi přívětivostí a propustností mentálních hranic existuje statisticky významná souvislost.
Skór na škále Přívětivost negativně koreluje se skórem z dotazníku BPQ.
- Mezi svědomitostí a propustností mentálních hranic existuje statisticky významná souvislost.
Skór na škále Svědomitost negativně koreluje se skórem z dotazníku BPQ.

12 Diskuze

Na základě statistického zpracování dat jsem dospěla k výsledkům, že hypnabilita nekoreluje ani s jednou z měřených dimenzí osobnosti. Mezi hypnabilitou a mentálními hranicemi byl naměřen korelační koeficient, jehož hodnota svědčí o nezávislém vztahu proměnných a korelační koeficient je překvapivě dokonce záporný. Tento výsledek neodpovídá závěrům jiných zahraničních studií (např. Barrett, 2000), kde byla zjištěna souvislost mezi hypnabilitou a tenkými mentálními hranicemi.

Další dimenzí, jejíž vztah k hypnabilitě jsem ověřovala, byla schopnost absorpce. Zde se také nepotvrdila předpokládaná pozitivní korelace (Nadon a kol., 1991; Glisky a kol. 1991). Korelační koeficient vyšel statisticky nevýznamně, a tento výsledek z mého výzkumu vypovídá o nezávislém vztahu mezi hypnabilitou a schopností absorpce.

Poslední zkoumanou dimenzí byla otevřenost vůči zkušenosti z pětifaktorového modelu osobnosti. U této dimenze také nebyla naměřena statisticky významná korelace. Jedná se tedy o nezávislý vztah, i když dle zahraničních studií (Glisky a kol., 1991) byla očekávána pozitivní korelace.

Další výsledky, které jsem získala analýzou dat, se shodují se závěry zahraničních studií (McCrae, 1994; Phares, Chaplin, 1994). Otevřenost vůči zkušenosti pozitivně koreluje s propustností hranic i s mírou absorpce, s absorpcí byl dokonce zjištěn vysoký korelační koeficient významný na hladině $\alpha = 0,01$. Stejně tak se potvrdila pozitivní korelace mezi propustností hranic a mírou absorpce (Zamore, Barrett, 1989). To znamená, že lidé, kteří mají tenké mentální hranice, jsou otevřeni vůči zkušenosti a mají schopnost absorpce. Tyto výsledky odpovídají popisu nových dimenzí osobnosti.

Nyní lze uvažovat nad tím, proč v mém výzkumu vyšly korelace nezávisle, když jiné studie potvrdily pozitivní korelace. Jedním z možných vysvětlení je, že koncept hranic a schopnost absorpce jsou poměrně nově popsané dimenze osobnosti a zaslouží ještě mnoho výzkumů. Je tedy možné, že se objeví další studie, které také nepotvrdí souvislost nových dimenzí s hypnabilitou. Jelikož všechny ostatní dimenze spolu souvisí (což odpovídá zahraničním studiím) a byly mezi nimi naměřeny poměrně vysoké korelační koeficienty, lze se zaměřit přímo na hypnabilitu. Pro toto zaměření svědčí i fakt, že hypnabilita nekoreluje ani s jednou sledovaných dimenzí.

Jedinou dimenzí, která měla k hypnabilitě statisticky významnou souvislost, byla přívětivost z pětifaktorového modelu osobnosti. Mezi těmito proměnnými byla naměřena

střední korelace. Výsledek lze interpretovat tak, že lidé, kteří jsou laskaví, dobrosrdeční, pomáhající, konzervativní a důvěřiví jsou zároveň osoby, které lze snadno zhypnotizovat, tedy jsou hypnabilní. Tento výsledek není podložen jinými studii a nelze ho tedy s ničím srovnat. Přívětivost je zároveň nejvariabilnější proměnnou v tomto výzkumu s nejspekulativnějším rozložením dat (viz graf 10). Škála Přívětivosti zjišťuje kvalitu interpersonální orientace na kontinuu od soucítění po nepřátelskost v myšlenkách, pocitech i činech (viz kapitola NEO pětifaktorový model osobnosti). U vysoce skórujících jedinců můžeme nalézt rysy, o kterých bychom si dokázali představit, že je studenti psychologie budou mít. Proto by bylo potřeba ověřit tento výsledek na jiném výběrovém souboru, který by se od studentů psychologie výrazně odlišoval (např. studenti Přírodovědecké fakulty). Jiným důvodem může být i snaha vyhovět hypnotizérce, kterou studenti znali a chtěli jí vyjít vstříc. Uvedla jsem, že vyhovění hypnotizérovi je jednou z proměnných, které mohou ovlivnit průběh hypnózy. Zabýval se tím např. Wagstaff (1981, 1991), který vyzkoumal, že ochota věřit hypnóze a hypnotizérovi vede ke kognitivní disonanci, která následně evokuje potřebu vyhovět hypnotizérovi.

Přívětivost zároveň středně negativně korelovala se schopností absorpce. Je přinejmenším zajímavé, že dvě dimenze (hypnabilita, absorpce), které by spolu podle očekávání měly souviset, mají naprosto opačné korelace k jedné škále. Tento výsledek se dá okomentovat opět s odkazem na předchozí odstavec. Škála Přívětivosti byla zřejmě problematická a bylo by nutné tyto závěry ověřit dalším výzkumem.

Dalším důvodem, proč výsledky vyšly nesignifikantně, může být samotný zážitek hypnózy. Ač je hypnóza vědecky podložená, je stále zahalena jakýmsi tajemnem. Účastníci skupinové hypnózy se mohli cítit nervózně, protože žádný z probandů se s hypnózou dříve nesetkal a všechny tedy čekala zcela nová zkušenost (zjištěno osobním dotazováním). Ve výběrovém souboru byly osoby netréované, které měly rozdílná očekávání i odlišnou motivaci. Jak bylo řečeno v teoretické části, všechny tyto proměnné mají na hypnózu vliv. Proto by bylo do budoucna dobré tento výzkum zopakovat a výsledky obou výzkumů porovnat. Z nich by byl patrné, zda hrála roli skupinová hypnóza jako taková nebo výběr základního souboru.

Celkově se však vysvětlení korelací hypnability zdá nedostatečné. Podle Wagstaffa (1981) se sice nové výzkumy věnující se hledání korelátů hypnability zdají nadějná, ale jejich vztahy jsou komplexní a nekonzistentní. Hypnabilita je komplikovaná pro množství různých interferujících faktorů a závislá na přístupu každého jednotlivce, takže zatím nelze učinit jednoznačné závěry.

Na průběh výzkumu mohlo mít vliv i několik jiných věcí. Proto se v této kapitole dále věnuji možným zkreslením a nepřesnostem, které se mohly objevit.

Při vyhodnocování dotazníků a inventářů vyšlo najevo, že některé položky zůstaly nevyplněny. Přisuzuji tato vynechání nepozornosti účastníka, ale pouze jednu složku s dotazníky a inventáři jsem musela vyřadit z analýzy kompletně. V této složce byla vyplněna jenom Harvardská skupinová škála hypnability, kterou probandi vyplňovali bezprostředně po ukončení skupinové hypnózy. Z celkového počtu 5544 položek všech dotazníků nebo inventářů (126 položek v jedné složce x 44 složek) bylo nevyplněno dohromady 28 položek (1 u Harvardské skupinové škály hypnability, 15 u NEO pětifaktorového osobnostního inventáře, 7 u dotazníku MODTAS a 5 u dotazníku BPQ). Zvolila jsem jednotný postup, jak chybějící data doplnit, a sice dosazením průměrné hodnoty (tj. 2 body) u dotazníků MODTAS a BPQ i u NEO pětifaktorového osobnostního inventáře. Jednu položku, která zůstala nevyplněna v Harvardské škále hypnability, jsem skórovala, jako by hypnotický jev nenastal (tj. 0 bodů).

Celkově bylo nevyplněno a nahrazeno zanedbatelné procento všech položek, chybějící položky by tedy neměly mít vliv na výsledky výzkumu.

Dalším jevem, který mohl být problematický a mohl mít vliv na výsledky výzkumu, je metoda získávání dat (metoda samovýběru, není zaručen náhodný výběr) a výběrový soubor, potažmo základní soubor samotný. Za ten byl zvolen první ročník studentů psychologie, z Katedry psychologie UPOL. Důvody k tomu, proč jsem zvolila právě tento základní soubor, jsem uvedla v kapitole Charakteristika základního a výběrového souboru. Nicméně tento soubor je specifický a může se vykazovat svým zvláštním skupinovým profilem. Studenti psychologie jsou výběrovou skupinou, u které se předpokládá, že její členové budou mít rysy jako empatie, pozitivní vztah k lidem, zájem o zkoumání svých možností apod. Proto by mohla skupina jako celek vykazovat nějaké blíže nespecifikované zkreslení, jež se nedá změřit. Na druhou stranu, dané rysy by mohly také svědčit pro účel výzkumu, protože sledované dimenze osobnosti specifickým skupiny neodporují a vzorek se dá označit jako vhodný ke zkoumání daných dimenzí. Zkreslení jsem se snažila minimalizovat výběrem prvního ročníku, kde jisté ovlivnění studiem psychologie nehraje takovou roli (zdali ovšem nějaké vůbec existuje). Také z grafů 4 až 11 můžeme vypožorovat, že většina rozložení dat u jednotlivých proměnných se blíží normálnímu rozložení.

Jinou podstatnou záležitostí je samotné vyplňování dotazníků nebo inventářů. Probandi nemuseli porozumět položkám, které jsou poněkud abstraktní (např. *Textury, jako jsou*

vlna, písek, dřevo, mi někdy připomínají barvy nebo hudbu ve škále MODTAS) a při vyplňování mohli jednat bezmyšlenkovitě, aby vyhověli žádosti celkového vyplnění. Vyplňování navíc probíhalo částečně bezprostředně po skončení hypnózy a částečně nekontrolovaně v rámci týdne po skončení hypnózy. Každý proband tedy neměl při vyplňování složky s dotazníky nebo inventáři stejné podmínky a navíc celé hodnocení probíhalo subjektivně. To samo může podlehnout zkreslení, např. efektu morčete, kde se proband snaží ukázat v lepším světle (Disman, 2002).

Tento problém jsem se snažila minimalizovat apelem na poctivé a co nejobektivnější vyplnění podle pravdy. Spoléhala jsem také na studentskou koleialitu a respekt k výzkumným účelům. Výzkum byl zcela dobrovolný, takže kdo se dále testování nechtěl účastnit, nenesl žádnou zodpovědnost za toto rozhodnutí. Celkový úbytek ve výběrovém souboru, který podstoupil skupinovou hypnózu a kterému byly dány složky k vyplnění, čítal 14 %. Z původních 51 rozdaných složek bylo k vyhodnocení využito 44 složek.

Do budoucna navrhuji dva další výzkumy. Prvním je provedení skupinové hypnózy na populaci, která se svou charakteristikou zásadně odlišuje od studentů psychologie. Druhým je retestování výběrového souboru a porovnání výsledků. Z těchto výzkumů by bylo možné učinit závěry, které by přispěly k posouzení hypnability v populaci, která je bližší zdejšímu sociokulturnímu kontextu, než zahraniční populace, se kterou se srovnává.

13 Závěry

Cílem bakalářské práce bylo zjištění souvislosti mezi hypnabilitou a propustností mentálních hranic, mírou absorpce a otevřeností vůči zkušenosti. Za účelem bakalářské práce byla provedena skupinová hypnóza a souvislost byla měřena dotazníkovými metodami (Harvardská skupinová škála hypnability, NEO pětifaktorový osobnostní inventář, Dotazník hranic osobnosti - BPQ a Modifikovaná Tellegenova škála absorpce – MODTAS). V zahraničních výzkumech byla potvrzena pozitivními korelace mezi těmito proměnnými. V mém výzkumu jsem dospěla k jiným závěrům, které nyní uvádím v krátkém přehledu.

1. Neexistuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a propustností mentálních hranic.
2. Neexistuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a mírou absorpce.
3. Neexistuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a otevřeností vůči zkušenosti.
4. Existuje statisticky významná souvislost mezi propustností mentálních hranic a mírou absorpce.
5. Existuje statisticky významná souvislost mezi propustností mentálních hranic a otevřeností vůči zkušenosti.
6. Existuje statisticky významná souvislost mezi mírou absorpce a otevřeností vůči zkušenosti.
7. Existuje statisticky významná souvislost mezi hypnabilitou a přívětivostí.

SOUHRN

Moje bakalářská práce nese název Hypnabilita ve vztahu k některým dimenzím osobnosti. Vybranými dimenzemi jsou otevřenost vůči zkušenosti a poměrně nově popsané dimenze koncept hranic a schopnost absorpce. Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a výzkumnou. V teoretické části se v jednotlivých kapitolách věnuji popisu daných dimenzí osobnosti a v poslední kapitole zmiňuji různé zahraniční studie, které dané dimenze zkoumaly. Dle závěrů těchto studií existuje mezi hypnabilitou, propustností mentálních hranic, otevřeností vůči zkušenosti a mírou absorpce vzájemná souvislost. Výzkumná část je potom zaměřena na ověření pozitivních korelací mezi hypnabilitou a dalšími proměnnými.

Ve své bakalářské práci jsem si stanovila tři cíle.

- Popsat jednotlivé dimenze osobnosti, o kterých pojednává bakalářská práce, tj. hypnabilitu, koncept mentálních hranic, otevřenost vůči zkušenosti a schopnost absorpce.
- Prozkoumat vzájemné vztahy mezi danými dimenzemi osobnosti, tj. prokázat nebo vyvrátit souvislosti mezi proměnnými, které představují jednotlivé dimenze.
- Diskutovat nad získanými výsledky analýzy dat a srovnat tyto výsledky s podobnými výzkumy.

V teoretické části práce jsem se zaměřila na splnění prvního výzkumného cíle. Prvním tématem, které jsem rozebírala, byla hypnóza a hypnabilita. Uvedla jsem několik definic těchto fenoménů, popsala jsem podstatu hypnózy a vlastnosti hypnability. Dále jsem představila některé nástroje k měření hypnability a více jsem se vyjádřila k Harvardské skupinové škále hypnability, kterou jsem využila i ve svém výzkumu.

Druhým tématem v teoretické části byl koncept hranic. Zde jsem vyjmenovala některé předchůdce konceptu hranic a poté jsem představila koncept E. Hartmanna. Hranice v mysli jsou poměrně nově popsanou dimenzí osobnosti, která je nyní častým předmětem výzkumu. Podle propustnosti těchto hranic Hartmann odlišuje osoby s tenkými nebo silnými mentálními hranicemi, jež se vyznačují různými charakteristikami. Dále jsem opět vyjmenovala nástroje k měření mentálních hranic a popsala jsem jednotlivé typy hranic dle Hartmanna.

Třetím tématem byl pětifaktorový model osobnosti. V první řadě jsem vymezila pojem osobnost a v další kapitole jsem krátce pojednala o historii pětifaktorových modelů. Poté jsem se zaměřila na charakteristiku jednotlivých škál a subškál pěti obecných dimenzí osobnosti (neuroticismus, extraverte, otevřenost vůči zkušenosti, přívětivost, svědomitost).

V předposledním tematickém bloku jsem rozebrala schopnost absorpce. Podala jsem její stručný popis a uvedla nástroje k jejímu změření. Poslední kapitolu teoretické části jsem věnovala zahraničním výzkumům všech jmenovaných dimenzí. Ze závěrů, které vypovídaly o pozitivní korelaci mezi všemi proměnnými, jsem získala základ, ze kterého jsem mohla vycházet ve výzkumné části. Tím skončila teoretická část práce a já splnila první výzkumný cíl.

Ve výzkumné části jsem nejprve představila výzkumný problém. Tím je problematika hypnability a jejích vztahů k jiným dimenzím osobnosti. Z výzkumného problému jsem formulovala výzkumné cíle a dále jsem stanovila výzkumné hypotézy a otázky.

Výzkumné cíle jsem jmenovala výše. Výzkumné hypotézy jsem stavěla na předpokladech získaných ze závěrů jiných studií. Jednotlivé hypotézy vypovídaly o očekávaných souvislostech hypnability s mírou absorpce, s propustností hranic a s otevřeností vůči zkušenosti.

V další části jsem se podrobněji rozepsala o jednotlivých metodách sběru dat. Těmi byly Harvardská skupinová škála hypnability, Dotazník hranic osobnosti (v českém překladu), Modifikovaná Tellegenova škála absorpce (v českém překladu) a NEO pětifaktorový osobnostní inventář (standardizovaná česká verze).

Následovala charakteristika základního a výběrového souboru. Tím byli studenti psychologie v prvním ročníku na Katedře psychologie, UPOL. Celkově se výzkumu zúčastnilo 44 osob, z toho 40 žen a 4 muži. Zaznamenala jsem celkový úbytek 7 osob. Průměrný věk výběrového souboru byl 19,66 let

V další kapitole popisují průběh výzkumu. Klíčovou událostí byla skupinová hypnóza studentů prvního ročníku pod vedením A. Plhákové. Sběr dat byl zajištěn následným vyplněním dotazníků nebo inventářů, které jsem následně zpracovala statistickým programem.

V dalším úseku práce jsem provedla analýzu získaných dat a splnila tak druhý výzkumný cíl. Prvním zpracováním byla popisná statistika, díky které jsem se mohla vyjádřit jednotlivě ke každé proměnné. V další fázi statistického zpracování dat jsem provedla korelaci všech proměnných s nastavenou hladinou významnosti $\alpha = 0,05$. Na

základě těchto výsledků jsem mohla přistoupit k rozhodnutí o platnosti výzkumných hypotéz a k zodpovězení výzkumných otázek.

Ukázalo se, že hypnabilita u studentů psychologie nekoreluje ani s propustností hranic, ani se schopností absorpce, ani s otevřeností vůči zkušenosti. Všechny korelační koeficienty mezi těmito proměnnými vyšly statisticky nevýznamně. Podle těchto výsledků se nepotvrdila platnost tří hypotéz. Dále vyšlo najevo, že mezi proměnnými, které představovaly dimenze propustnost hranic, schopnost absorpce a otevřenost vůči zkušenosti, existuje statisticky významná souvislost. Korelační koeficienty vypovídaly o vzájemné korelaci. Tím se potvrdila platnost tří výzkumných hypotéz.

Z dalšího zkoumání vyplynulo, že mezi hypnabilitou a přívětivostí existuje korelace. V mém výzkumu to byla jediná dimenze, u které vyšla statisticky významná souvislost s hypnabilitou. Analýza dat prokázala souvislosti i mezi dalšími proměnnými. Neuroticismus negativně koreloval s extraverzí a pozitivně s otevřeností vůči zkušenosti a absorpcí. Propustnost hranic negativně korelovala s přívětivostí a svědomitostí. Všechny ostatní vztahy mezi proměnnými byly statisticky nevýznamné.

Následující kapitolou byla diskuze, kde jsem se vyjádřila k získaným výsledkům. Výsledky z mého výzkumu jsem porovnávala se závěry zahraničních studií a na základě této komparace vyšlo najevo, že se v něčem shodují a v něčem rozcházejí. Nepotvrdily se očekávané vztahy hypnability s dalšími sledovanými proměnnými. Ověřily se však předpokládané korelace mezi propustností hranic, schopností absorpce a otevřeností vůči zkušenosti. V této kapitole jsem se pokusila rozebrat, proč se očekávání získaná ze zahraničních studií nepotvrdila. Věnovala jsem se i možným vlivům, které mohly mít na výzkum dopad, a splnila jsem tím třetí výzkumný cíl.

V poslední kapitole jsem stručně formulovala závěry získané v mém výzkumu.

LITERATURA

1. Alexandrowicz, J. (1980). International theory of hypnosis and hypnability. In Pajnar, M, Roškar, E., Lavrič, M. *Hypnosis in psychotherapy and psychosomatic medicine*. Ljubljana: University Press.
2. Barrett, D. (2010). *Hypnosis and Hypnotherapy*. California: Greenwood Publishing group.
Ziskano 25.2.2014 z
http://books.google.cz/books?id=tWU3HGh1kX8C&pg=PA14&lpg=PA14&dq=The+relation+of+imagery+vividness,+absorption,+reality+boundaries+and+synesthesia+to+hypnotic+states+and+traits.&source=bl&ots=JStwWjZO3o&sig=kmo92IOE_vY6GwsrGsfisAxkKSw&hl=en&sa=X&ei=CTpwUJT3NLLT4QSVo4GQCw&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20relation%20of%20imagery%20vividness%20absorption%20reality%20boundaries%20and%20synesthesia%20to%20hypnotic%20states%20and%20traits.&f=false
3. Beaulieu-Prevost, D., & Zadra, A. (2007). Absorption, psychological boundaries and attitude towards dreams as correlates of dream recall: two decades of research seen through a meta-analysis. *Journal Of Sleep Research*, 16(1), 51-59.
doi:10.1111/j.1365-2869.2007.00572.x
4. Bentler, P. M. & Hilgard, E. R. (1963). A comparison of group and individual induction of hypnosis with self-scoring and observed-scoring. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 11, 49-54.
5. Council, J., & Green, J. (2004). Does the Positive Keying of the TAS Inflate the Absorption-Hypnotizability Link? *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, Vol. 52, Issue 4, 378 – 388. doi: 10.1080/00207140490884076
6. Costa, P.T., & McCrae, R.R. (1990) Personality Disorders and the five-factor model of personality. *Journal of Personality Disorders*, 4, 362 – 371.
7. Costa, P.T., & McCrae, R.R. (1992). *NEO-PI-R Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R)*. Odesaa: Psychological Assessment Resources.
8. Disman, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

9. Eysenck, H. J. (1968). *Manual of the Eysenck Personality Inventory*. San Diego: Educational and Industrial Testing Service.
10. Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.
11. Forel, A. (1919). *Der Hypnotismus oder die Suggestion und die Psychotherapie*. Stuttgart: F. Enke.
12. Freud, S. (1969). *Vybrané spisy I: Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*. Praha: SZN.
13. Geist, B. (2000) *Psychologický slovník*. Praha: Vodnář.
14. Glisky, M., Kihlstrom F., McConkey, K., Tatar, J. & Tobias, B. (1991). Absorption, Openness to Experience, and Hypnotizability. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 60, No. 2, 263-272. doi:10.1037/0022-3514.60.2.263
15. Green, J. P., Barabasz, A.F., Barrett, D. & Montgomery, G.H. (2005). Forging Ahead: The 2003 APA Division 30 Definition of Hypnosis. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, Vol. 53, Issue 3, 259 – 264.
doi: 10.1080/00207140590961321
16. Hájek, P., & Svoboda, M. (1979/80). *České verze nástrojů na měření hypnability*, Sborník prací FF BU, I 14/15, 159-170.
17. Hartl, P. & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
18. Hartmann, E. (1991). *Boundaries in the Mind. A New Psychology of Personality*. New York: Basic Books.
19. Hartmann, E. (2011b). *Boundaries: a new way to look at the world*. Summerland: CIRCC EverPress.
20. Hilgard, E.R. (1975). *Hypnotic susceptibility*. New York: Brace and World.
21. Hoskovec, J. & Hoskovcová, S. (1998). *Psychologie hypnózy a sugesce*. Praha: Portál.

22. Hřebíčková, M. (2011). *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti*. Praha: Grada.
23. Hřebíčková, M. & Urbánek, T. (2001). *NEO pětifaktorový osobnostní inventář* (podle NEO Five-Factor Inventory P.T. Costy a R.R. McCraee). Praha: Testcentrum.
24. Jamieson, G. A. (2005). The Modified Tellegen Absorption Scale: A Clearer Windows on the Structure and Meaning of Absorption. *Australian Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*. Vol. 33, No. 2, 119-139. Získáno 25.2.2014 z databáze Proquest
25. James, W. (2008). *Pragmatism: A Series of Lectures by William James, 1906-1907*. Rockville, Maryland: ARC Manor. Získáno 1.8.2012 z <http://books.google.cz/books?id=YOIN17iJxqQC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
26. Kihlstrom, J. F. (2008). The domain of hypnosis, revisited. In Nash, M.R., Barnier, A. J. *The Oxford handbook of hypnosis*. New York: Oxford University Press.
27. Kráčmarová, L. (2012). *Vybavování snů ve vztahu k některým osobnostním proměnným*. Nepublikovaná diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
28. Kratochvíl, S. (2009). *Klinická hypnóza*. Praha: Grada.
29. Kratochvíl, S. (2009). *Experimentální hypnóza*. Praha: Grada.
30. Kunzendorf, R. G., Hartmann, E., Cohen, R., & Cutler, J. (1997). Bizarreness of the dreams and daydreams reported by individuals with thin and thick boundaries. *Dreaming*, 7(4), 265-271. doi:10.1037/h0094482
31. Lauer, L. W. (1965). *Factorial components of hypnotic susceptibility*. Unpublished doctoral dissertation. Stanford University
32. Levitan, A. A. (1991). The use of hypnosis with cancer patients. *Psychiatric Med.* 10(1):119-131, 119 – 131. PMID:1549747
33. Lewin, K. (1936). *Principles of topological psychology*. New York: McGraw-Hill Book Company.
34. Malina, J. a kol. (2009). *Antropologický slovník*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.

35. McCrae, R. R. (1994). Openness to Experience: expanding the boundaries of Factor V. *European Journal Of Personality*, 8(4), 251-272. Získáno 25.2.2014 z databáze EBSCOhost.
36. Mioviský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
37. Munion, M., Zeig, J. K. (2007). Milton H. Erickson. Praha: Triton.
38. Nadon, R., Register, P. A., Hoyt, I. P. & Kihlstrom, J. F. (1991). Absorption and hypnotizability: Context effects reexamined. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 60(1), 144-153. doi:10.1037/0022-3514.60.1.144.
39. Nakonečný, M. (1998). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia
40. Perry, C., Laurence, J.R. (1980). Hypnotic depth and hypnotic susceptibility. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, Vol. 28, Issue 3, 272 – 280. doi:10.1080/00207148008409852
41. Phares, E.J. & Chaplin, W.F. (1997). *Introduction to personality*. New York: Longman.
42. Plhákova, A. (2013). *Spánek a snění*. Praha: Portál.
43. Rawlings, D. (2001). An exploratory factor analysis of Hartmann's Boundary Questionnaire and an empirically-derived short version. *Imagination, Cognition And Personality*, 21(2), 131-144. doi:10.2190/3XM9-LGA6-MJ76-X658
44. Reiterová, E. (2011). *Základy statistiky pro studenty psychologie*. 3. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
45. Schredl, M., Bocklage, A., Engelhardt, J., Mingeback, T. (2008). Psychological Boundaries, Dream Recall, and Nightmare Frequency: A New Boundary Personality Questionnaire (BPQ). *International Journal of Dream Research* Vol. 1, No. 2, s. 12-19. Získáno 25.2.2014 z: [http://www.researchgate.net/publication/47541025_Psychological_boundaries_dream_recall_and_nightmare_frequency_a_new_Boundary_Personality_Questionnaire_\(BPQ\)](http://www.researchgate.net/publication/47541025_Psychological_boundaries_dream_recall_and_nightmare_frequency_a_new_Boundary_Personality_Questionnaire_(BPQ))
46. Shor, R. E., Orne, M. T., & O'Connell, D. N. (1966). Psychological correlates of plateau hypnotizability in a special volunteer sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 80-95. Získáno 25.2.2014 z <http://www.psych.upenn.edu/history/orne/shoreetal1966jpsp8095.html>

47. Shor, R. E., Orne, E. C. (1962). *Harvard Group Scale of hypnotic susceptibility, Form A*. Palo Alto: Consulting Psychologist Press.
48. Stovkis, B., Langen, D.(1965) *Lehrbuch der Hypnose*. Basel: Karger.
49. Svoboda, M. (2003). *Metody sugestivní, hypnotické a imaginativní psychoterapie*. Brno: Masarykova univerzita.
50. Svoboda, M. (1987a). *Obtížnost jednotlivých položek Harvardské skupinové škály hypnability*. Sborník prací FF BU, I 23, 119-122.
51. Svoboda, M. (1987b) *Hypnotické chování*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně.
52. Tellegen, A., Atkinson, G. (1974). Openness to absorbing and self-altering experiences. *Journal Of Abnormal Psychology*, 83(3), 268-277. doi:10.1037/h0036681. Získano z databáze EBSCOhost.
53. Wagstaff, G. F. (1981). *Hypnosis, compliance and belief*. Brighton, Sussex: Harvester Press.
54. Wagstaff, G. F. (1991). Compliance, Belin and semantics of hypnosis: A nonstate, sociocognitive perspective. In Lynn, S.J, Rhue, J. W. (eds) (1991). *Theories of hypnosis*. New York: Guilford.
55. Weitzenhoffer, A.M. (1980). Hypnotic susceptibility, revisited. *American Journal of Clinical Hypnosis*, Vol. 22, Issue 3, 130 – 146. doi:10.1080/00029157.1980.10403217
56. Zachariae, R., Jorgensen, M. M., & Christensen, S. (2000). Hypnotizability and absorption in a Danish sample: Testing the influence of context. [abstrakt] *International Journal Of Clinical And Experimental Hypnosis*, 48(3), 306-314. doi:10.1080/00207140008415248
57. Zamore, N., & Barrett, D. (1989). Hypnotic susceptibility and dream characteristics. [abstrakt] *Psychiatric Journal Of The University Of Ottawa*, 14(4), 572-574. Získano 16.8. 2012 z <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/2813640>

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Formulář zadání BcDP
2. Abstrakt v češtině a v angličtině
3. Úvodní dopis studentům
4. Výsledná korelační matice a korelační matice včetně p-hodnot
5. Dotazník Harvardské skupinové škály hypnability

Příloha 1. Formulář zadání BcDP

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2012/2013

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PCH)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
ZEMANOVÁ Barbora	Júzlova 3625, Havlíčkův Brod	F110073

TÉMA ČESKY:

Hypnabilita ve vztahu k některým dimenzím osobnosti

NÁZEV ANGLICKY:

Hypnability in relation to some dimensions of personality

VEDOUcí PRÁCE:

Prof. PhDr. Alena Plháková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Studium odborné literatury zaměřené na hypnózu a vybrané dimenze osobnosti (koncept hranic, schopnost absorpce, otevřenost, hypnabilita).
2. Příprava výzkumného projektu, jehož cílem bude zjistit vztah hypnability k vybraným dimenzím osobnosti.
3. Realizace výzkumu s využitím skupinové hypnózy a dotazníků BPQ, MODTAS, Harvardské skupinové škály hypnability a NEO pětifaktorového osobnostního inventáře.
4. Zpracování výsledků a interpretace dat.
5. Diskuze nad výsledky, souhrn a závěr bakalářské práce.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Barrett, D. (2010). Hypnosis and Hypnotherapy. California: Greenwood Publishing group (online).
- Beaulieu-Prévost, D., & Zadra, A. (2007). Absorption, psychological boundaries and attitude towards dreams as correlates of dream recall: two decades of research seen through a meta-analysis. *Journal Of Sleep Research*, 16(1) (online).
- Cakirpaloglu, P. (2012). Úvod do psychologie osobnosti. Praha: Grada.
- Hartmann, E. (1991). *Boundaries in the Mind. A New Psychology of Personality.* New York: Basic Books.
- Hartmann, E. (2011). *Boundaries: New way to look at the world.* Summerland: CIRCC EverPress.
- Kratochvíl, S. (2009). *Klinická hypnóza.* Praha: Grada.
- Kratochvíl, S. (2011). *Experimentální hypnóza.* Praha: Grada.
- Plháková, A. (2013). *Spánek a snění.* Praha: Portál.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Příloha 2. Abstrakt v češtině

ABSTRAKT BAKALÁŘSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Hypnabilita ve vztahu k některým dimenzím osobnosti

Autor práce: Barbora Zemanová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Alena Plháková, CSc.

Počet stran a znaků: 70 stran; 101 362 znaků

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 57

Abstrakt:

Bakalářská práce se věnuje problematice hypnability. Zkoumá její souvislost s jinými dimenzemi osobnosti, kterými jsou hranice v mysli, schopnost absorpce a otevřenost vůči zkušenosti z pětifaktorového modelu osobnosti. Práce je rozdělena na část teoretickou a výzkumnou. Součástí výzkumu bylo provedení skupinové hypnózy (standardním způsobem). Výzkum byl proveden na vzorku 44 osob z prvního ročníku psychologie UPOL, vybraných metodou samovýběru. Ke změření dimenzí byly použity následující dotazníky nebo inventáře: Harvardská skupinová škála hypnability (forma A), Dotazník hranic osobnosti (český překlad z Boundary Personality Questionnaire), Modifikovaná Tellegenova škála absorpce a NEO pětifaktorový osobnostní inventář (standardizovaná česká verze). Statistické zpracování dat přineslo výsledky, že neexistuje korelace mezi hypnabilitou a vybranými dimenzemi osobnosti. Tyto výsledky se rozcházejí se závěry jiných studií.

Klíčová slova: hypnabilita, hranice v mysli, absorpce, otevřenost vůči zkušenosti

Příloha 2. Abstrakt v angličtině

ABSTRACT OF BACHELOR THESIS

Title: Hypnability in relation to some dimensions of personality

Author: Barbora Zemanová

Supervisor: prof. PhDr. Alena Plháková, CSc.

Number of pages and characters: 70 pages; 101 362 characters

Number of appendices: 5

Number of references: 57

Abstract:

A bachelor thesis is related to issue of hypnability. It explores its relation to some other dimensions of personality, which are boundaries in the mind, absorption and openness to experience from five-factor model of personality. The thesis is divided into theoretical and empirical part. As a part of research a group hypnosis was performed (a standard way). There were 44 participants in the research, chosen by a method self selecting sample. Participants are psychology students of Palacky University in the first year. These questionnaires and inventories were used to measure mentioned dimensions of personality: Harvard Group Scale of Hypnotic Susceptibility (form A), Boundary Personality Questionnaire, The Modified Tellegen Absorption Scale and NEO Five-Factor Inventory (Czech standard version). Statistical processing of data produced results that there are no correlations between hypnability and selected dimensions of personality. These results disagree with the findings of other studies.

Key words: hypnability, boundaries in the mind, absorption, openness to experience

Příloha 3. Úvodní dopis studentům

KATEDRA
PSYCHOLOGIE

Vážení studenti,

jsem studentka třetího ročníku psychologie na katedře Psychologie Univerzity Palackého v Olomouci.

Právě v rukou držíte složku dokumentů, které jsou potřebné k realizaci mého výzkumu pro účely bakalářské práce. Téma mé bakalářské práce konkrétně zní „**Hypnabilita ve vztahu k některým dimenzím osobnosti**“. Ve složce se proto nachází tyto čtyři inventáře nebo posuzovací škály:

- 1) Harvardská skupinová škála hypnability
- 2) NEO pěti faktorový osobnostní inventář
- 3) Modifikovaná Telegenova škála absorpce
- 4) Dotazník hranic osobnosti

Pokud mám Váš souhlas, stanete se součástí mého výzkumu. To zahrnuje podstoupení **skupinové hypnózy** pod vedením paní profesorky Plhákové a následné vyplnění těchto čtyř inventářů nebo posuzovacích škál.

Chtěla bych Vás upozornit, že Vám ve výzkumu nehrozí žádné nebezpečí, i když zážitek hypnózy pro Vás může být nevšední. Údaje vyplněné v dokumentech budou sloužit výhradně ke **studijním účelům**. Nemusíte nikde uvádět své jméno, všechny dokumenty jsou specificky očíslované.

Pokud by Vás ovšem zajímalo Vaše vyhodnocení, zaznamenejte si Vaše číslo a později se na mě můžete obrátit. To platí i pro zájem o výsledek celého výzkumu.

Nechcete-li se výzkumu zúčastnit, vraťte mi prázdnou složku. V opačném případě budu Vaše vyplnění chápat jako **souhlas s účastí**. Prosím Vás o důkladnou kontrolu, zda jste vyplnili **všechny položky ve všech inventářích nebo škálách**. Je to pro celou realizaci naprosto klíčové.

Děkuji Vám za spolupráci a přeji Vám úspěšné a příjemné studování!

Barbora Zemanová
bb.zemanova@seznam.cz

Příloha 4. Výsledná korelační matice a korelační matice včetně p-hodnot

Korelace (Tabulka1)
 Označ. korelace jsou významné na hlad. $p < ,05000$
 N=44 (Celé případy vynechány u ChD)

Proměnná	Hypnabilita	Neuroticismus	Extraverze	Otevřenost	Přívětivost	Svědomitost	MODTAS	BPQ
Hypnabilita	1,00000	-0,033298	0,206724	-0,205543	0,432180	0,243058	-0,054820	-0,128053
Neuroticismus	-0,033298	1,000000	-0,411559	0,304525	-0,039823	-0,281559	0,304078	0,145312
Extraverze	0,206724	-0,411559	1,000000	-0,183025	0,076760	0,177693	-0,192137	-0,161079
Otevřenost	-0,205543	0,304525	-0,183025	1,000000	-0,074983	-0,126706	0,667062	0,307243
Přívětivost	0,432180	-0,039823	0,076760	-0,074983	1,000000	0,037154	-0,130851	-0,413289
Svědomitost	0,243058	-0,281559	0,177693	-0,126706	0,037154	1,000000	-0,044198	-0,360341
MODTAS	-0,054820	0,304078	-0,192137	0,667062	-0,130851	-0,044198	1,000000	0,466496
BPQ	-0,128053	0,145312	-0,161079	0,307243	-0,413289	-0,360341	0,466496	1,000000

Korelace (Tabulka1)
 Označ. korelace jsou významné na hlad. $p < ,05000$
 N=44 (Celé případy vynechány u ChD)

Proměnná	Hypnabilita	Neuroticismus	Extraverze	Otevřenost	Přívětivost	Svědomitost	MODTAS	BPQ
Hypnabilita	1,00000	-,0333	,2067	-,2055	,4322	,2431	-,0548	-,1281
Neuroticismus	-,0333	1,0000	-,4116	,3045	-,0398	-,2816	,3041	,1453
Extraverze	,2067	-,4116	1,0000	-,1830	,0768	,1777	-,1921	-,1611
Otevřenost	-,2055	,3045	-,1830	1,0000	-,0750	-,1267	,6671	,3072
Přívětivost	,4322	-,0398	,0768	-,0750	1,0000	,0372	-,1309	-,4133
Svědomitost	,2431	-,2816	,1777	-,1267	,0372	1,0000	-,0442	-,3603
MODTAS	-,0548	,3041	-,1921	,6671	-,1309	-,0442	1,0000	,4665
BPQ	-,1281	,1453	-,1611	,3072	-,4133	-,3603	,4665	1,0000

Příloha 5. Vlastní dotazník Harvardské skupinové škály hypnability

HARVARDSKÁ SKUPINOVÁ ŠKÁLA HYPNABILITY FORMA A

I. Prosím vypište stručně **vlastními slovy vše, co se událo** od doby, kdy jste začali sledovat fixační bod. Snažte se vyjmenovat všechny aktivity, které jste dělali.

II. Nyní prosím vypište vše, na co jste **zapomněli** a na co si **vzpomínáte nyní**.

III. Níže máte uvedeno 12 položek, které představují jednotlivé sugesce, tak jak šly **chronologicky za sebou**. Prosím zhodnoťte své chování co možno **nejobjektivněji**, v této části nepopisujte Vaše vnitřní prožívání. Hodnocení probíhá kroužkováním odpovědi A nebo B, která je u každé položky uvedena.

1. KLESÁNÍ HLAVY

A. Hlava mi zřetelně klesla dopředu.

B. Hlava mi zřetelně neklesla.

2. ZAVŘENÍ OČÍ

A. Moje víčka se zavřela sama.

B. Moje víčka se sama nezavřela.

3. KLESÁNÍ RUKY (levá ruka)

A. Moje ruka zřetelně klesla.

B. Moje ruka zřetelně neklesla.

4. NESCHOPNOST POHYBU RUKOU (pravá ruka)

- A. Pravou rukou jsem nemohl/a pohnout. B. Pravou rukou jsem mohl/a pohnout.

5. SEMKNUTÍ PRSTU

- A. Ruce bylo nesnadné oddělit. B. Ruce bylo snadné oddělit.

6. ZTUHLOST RUKY (levé)

- A. Ruka byla ztuhlá. B. Ruka nebyla ztuhlá.

7. PŘIBLIŽOVÁNÍ RUKOU

- A. Ruce se k sobě znatelně přibližovaly. B. Ruce se k sobě nepřibližovaly.

8. ZNEMOŽNĚNÍ SDĚLOVÁNÍ

- A. Nezakroutil/a jsem zřetelně hlavou ve smyslu „ne“. B. Zakroutil/a jsem hlavou ve smyslu „ne“.

9. SUGESCE MOUCHY

- A. Pokusil/a jsem se mouchu odehnat. B. Nepokusil/a jsem se mouchu odehnat.

10. NEMOŽNOST OTEVŘÍT OČI

- A. Nemohl/a jsem otevřít oči. B. Moje oči se otevřely.

11. POSTHYPNOTICKÁ SUGESCE (dotknutí na levém kotníku)

- A. Pokusil/a jsem se dotknout kotníku. B. Nepokusil/a jsem se dotknout kotníku.

12. AMNÉZIE (před signálem „Nyní si můžete na vše vzpomenout“)

- A. Před signálem jsem si vybavil/a vybavil/a méně než 4 položky. B. Před signálem jsem si více položek.

IV. Pokud Vás ještě něco napadá, zde máte prostor k vyjádření.